Массе а мехкий пролетареш, вІашаІкхета!

Серлало

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера дена ◆ ШИНАРА, 25 МАЙ, 1982 ШУ. ◆ № 62 (6628). ◆ Мах 3 кеп.

ДОТТАГІАЛ — ВАЙ ТОЛАМГА КХУВЛА НИЗ

Грозненски городской партийни актива собранера

Укх деношка хиннача Грозненски городской партийни актива собране дийцар «Города къахьегамхошта идейно - политически интернациональни кхетам балар дІахо чІоагІдара хьалгехьарча КПСС XXVI съезда решенешка хьежжа а КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела новкъоста Л. И. Брежнева город Ташкенте цІей деидеча даьча къамаьлацарча указанешцара хьадоагІача а городской партийни организацешкарех» дола доци.

Собрани хьеллаш КПСС Грозненски горкома хьалхарча секретара нов. Н. И. Семенова аьлар, укх шера апрель бетта хиннача КПСС Нохч - ГІалгІай обкома V пленумо дийцар республика къахьегамхоцта юкъе идейно - политически интернациональни болх чІоагІбелга. Пленума установкаш кхоачаш а еш, города партийни организаци мероприятеш а отталь, хІанэ уж чакхйоалаш я.

Партийни комитеташа къахьегамхоцта интернациональни атеистически кхетам луча тІеххьарча хана дукхагІа теркал ду моттигера хьалаш, двхаш дола къамаш. Коммунистически кхетам луча шерагІа юкъезааб коммунисташ, боахамий кулгалхой, дикагІа координаци ю партийни, советски, профсоюзни, комсомольски организацеша беча балха.

Шоай коллективашка болх беча наьха къахьегама хьалашка, дешара боарамга, цар хьашташка хьежжа идейно - политически а интернациональни а кхетам лулга вІашт Іехьдаьккхад «Красный молот», «Союзавтоматстром» заводашка Нохч-ГІалгІай гІишлон управлене СМУ-7, «Старогрознефть» НГДУ кхьча партийни организацешка.

Пропаганден агитацин ела, информаце массови средствашка интернационализма тема керттерчох цаІ а хинна дІаэттай. Партийни организацеша шерагІа пайда эц лекци, лектори, кинолектори, общественно - политически чтенеш, тематически сайреш, интернациональни доттагІлен клубаш, теоретически а Іилма - практически а конференцеш санна йолча формаех.

Пренешка къамаьл даьча КПСС Ленински райкома хьалхарча секретара П. Н. Громова, буруш деттача балхий «Старогрозненски» управлене бурувдеттархочо В. М. Яхароева, мебельно - хьун хІамаш еча «Терек» яхача производственни объединене парткома секретара А. М. Дейнекина, кхычар дийцар КПСС Нохч - ГІалгІай V пленума соцам кхоачаш а беш, шоай коллективашка дечох.

Къаьстта теркам тІабахийтаб къахьегамхошта атеистически интернациональни кхетам балара шоай коллективашка беча кхетама балха. Хьадда лостам а болаш, чакхбаха беза из болх, — аьнна белгалдаьккхар. Паркашка, культура цІеношка, кинотеатрашка, библиотекашка интернациональни доттагІлен, Іилман атеизма, кабинеташ, уголокаш хьае еза.

Активе къамаьл даьраша сагота а болаш белгалдаьхар интернациональни а атеистически а кхетам луча дола кхоачамбоацараш.

Нов. П. Н. Громова аьлар городерча къахьегамхой политически а къахьегама а хьинар айденнад. Города бахача наха дукхагІбараш дохьалц оа дина а хьаний а пережиткашта, чІоагІъу наха юкъера доттагІал. ХІаьта а масалаш доаладе йиш я цхьаболча нах динах чала къестилга хьахьокхаш. Моттигаш хиннай парте хьалца кийчча саг из динах гошаш хилар оахьан доаааш хьа ца эцаш вита. Ала деза из дика, производственни а общественни а ва, аьнна цу тайпарча накаца, аьлар цо.

«Терек» яхача объединене 20 къаман бола нах ба болх беш, — аьлар цу предприяте парткома секретара А. М. Дейнекина. Хьинар айденна къахьег пар укх юбилейни шера, 600 болхлочо лаьрхІад шоай шера плаваш СийлахЬ - йоккхача Октябрьски революце 65 шу доалаш кхоачаше. Агитационно - массови болх беш 300 гаргга агитатор, политинформатор, пропагандист ва укхваа. Ала йиш яц цаа кІезига болх бу, аьнна. ХІаьта а тахкача гучадаьлар объединене болх бечарех дукхагІа дола дикъа гаргга даьлах тешаш болга. Цо хьокх тхона оаха беча балха действенность ланха йоацилга, из кхы а тоабе безилга.

Активе къамаьл даьраша белгалдаьккхар атеистически болх беча наьна меттала къамаьл делга лоархІаме гІулакх долга. Нохчийн гІалгІайн меттала дукхагІа лекцеш, беседаш уттае еза, из болх бе ховргдолаш нах кийчбе беза, аьнна дийцар.

Къамашци дни ца къестабеш беча балхах доалача берматах дийцар бурувдеттархочо В. М. Яхароева.

— Коммунизм хьалъеча хьалхашка латта декхараш кхоачашде вІашагІкхийтад тхо, — аьлар цо. Къамат хІларга хьежжа бац сага мах. Цун фу карагІдоал, наха цу Іымерза ва е вац, из да керттера дар. Сона хоаш, тІеххьарча пхе шера къамаш къоастадаь, къайса хоттиг хинна яц тха управлене. ХІаьта паччахьалкхен планаш оаха хІара шер-шера тІеххоачашъю. Дукха ха йоаццаш а къаьстта дика болх баьча тха управленерча 10 сага паччахьалкхен совгІаташ деннад.

Грозненски мехкдаьтта институга парткома секретара Д. Н. Юдина, Нохч-ГІалгІай университета проректора М. А. Кодзоева дийцар шоай вузашка беча кхетама балхах, белгалдаьккхар из кхы а тоабе, безилга.

Масала, нов Д. Н. Юдина аьлар, бакъда студенташ къамаш а къестадеш общежитешка бахилга. Цо хьокх кхетама болх тоабезилга, цунца цхьана администрировани ярах [illegible] сталургдолаш гІулакх да из.

Массане а чІоагІа теркам тІабахийта ладийгІар мехкдаьтта чакхдоалача В. И. Ленина цІерагІча завода генератора М. М. Кимаева дийца къамаьлага.

Цо аьлар: «Сай наьнас вай воша вале а, везац сона болх а ца беш, пайдана доацар а дувцаш из лелe». Дийцар шоай къахьегама коллективах, эрсий, эрмалой, кхычa къамех болча нахаца цо леладеча доттагІалах. Къамашта юкъера доттагІал дар Даймехка тІем тІа вай котдаьхараш тахан коммунизм хьалъеча вайна толамаш доахийтар а, аьлар цо.

Интернациональни, атеистически кхетам лулга тоадар дувцаш къамаьлаш дир С. Д. Магомадова — «Ленинан некъ» яхача газета редактора заместитела, О. Н. Мирошниченко — Старопромысловски райисполкома председатела, Т. Д. Дакиева — № 3 йолча больница керттерча лора заместитела, А. В. Морозова — республика прокурора заместитела, М. Деніева ВЛКСМ горкома шоллагІча секретара, Л. С. Дроздова — ЧИАССР КГБ председатела заместитела, кхычар.

Городской партийни актива собране къахьегамхошта идейно - политически интернациональни кхетам [illegible] тоадара оттаьб [illegible] чІоагІдар.

Собране дакъа лаьцар [illegible] КПСС Нохч - ГІалгІай обкома секретарь М. С. Бугуртиев, [illegible] агитаце отдела заведующий А. Н. Таланов.

М. Б. ЦИЦКИЕВ.

Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитета Пленумах бола ИНФОРМАЦИОННИ ХОАМ

1982 шера 24 мае хилар КПСС ЦК аргІанара Пленум.

Пленумо ладийгІар КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакххьарча Совета Президиума Председатела новкъоста Л. И. Брежнева «1990 шерага кхаччалца йолча хьарча СССР кхачан программах а из чакхъяьккхара де дезарех а» яьча докладага.

Докладах йолча пренешка къамаьлаш дир: нн. В. В. Щербицке — Украина Компарте ЦК хьалхарча секретара, Д. А. Кунаева — Казахстана Компарте ЦК хьалхарча секретара, В. В. Гришина — КПСС Московски горкома хьалхарча секретара, Г. В. Романова — КПСС Ленинградски обкома хьалхарча секретара, Д. К. Моторне — Херсонски области Кирова цІерагІча колхоза председатела, М. С. Соломенцева — РСФСР Министрий Совета председатела, Т. Я. Киселева — Белоруссе Компарте ЦК хьалхарча секретара, И. Г. Хмарас — Краснодарски края КПСС Староминский райкома хьалхарча секретара, Ш. Р. Рашидова — Узбекистана Компарте ЦК хьалхарча секретара, Г. А. Алиева — Азербайджана Компарте ЦК хьалхарча секретара, Э. А. Шеварднадзе — Грузе Компарте ЦК хьалхарча секретара, А. Э. Восса — Латве Компарте ЦК хьалхарча секретара, И. А. Бондаренкос — КПСС Ростовски обкома хьалхарча секретара, И. Е. Клименкос — КПСС Смоленски обкома хьалхарча секретара, М. П. Трунова — КПСС Белгородски обкома хьалхарча секретара, М. З. Шакирова — КПСС Башкирски обкома хьалхарча секретара, В. С. Костина — Кемеровски области «Зиминка» яхача шахта горнорабочей бригадира, В. К. Месяца — СССР юртбоахама министра, Л. С. Куличенкос — КПСС Волгоградски обкома хьалхарча секретара, Ю. А. Овчинникова — СССР Іилмай Академе вице-президента, А. А. Ежевске — тракторни а юртбоахама машинаш яра а министра.

КПСС ЦК Пленумо дийцача дешах бола соцам тІанийцар массава раьза а волаш, из кепайоазон тІа арабоаккх.

КПСС ЦК Пленум организационни дешашка хьежар.

ЦК Пленумо КПСС ЦК секретаралла хержар КПСС ЦК Политбюро член нов. Андропов Ю. В.

ЦК Пленумо КПСС ЦК секретарь нов. Долгих В. И. КПСС ЦК Политбюро членалла кандидат хержар.

ЦК Пленумо КПСС ЦК кандидаташ болчара членалла баьхар нн. Шалаев С. А. — ВЦСПС председатель, Чазов Е. И. — академик, СССР АМН Эрригсоюзни кардиологически Іилман центра директор, Костин В. С. — «Зиминка» яхача шахта горнорабочий бригадир, Кемеровски область.

Цу тІехь КПСС ЦК Пленума болх чакхбаьккхар.

ДОАХАН МЕЦА ХУРГДАЦ

Кхо эзар гаргга бежан да Назрановски района «40 лет Октября» яхача совхозе Іаьтара даха дезаш. Укх шера 500 гектар рапс, 1100 гектар доакъара лаьрхІа хьажкІаш, 623 гектар цхьан шерен дукхача шерашкен тІаьювла баьцаш хьалхеe езаш ба механизатораш.

ХІанэ хьайбашта тоъам боллаш доакъар Іалашдарах тийша хургда укх шерара планаши социалистически декхараши кхоачашделга. Из дика кхетаду совхоза кулгалхоша а хьайбаш леладераша а.

ДІадахача шера ка бола ялат чуийца баьннача тІехьагІа лаьтта дика кийчъдаь я баьнна 500 гектара тІа рапс дІайийра совхоза механизатораша. Укх шера лаьтта доккъаделча 623 гектара тІа цхьан шера тІаьювла баьцаш дІайийна баьлар.

Доакъара лаьрхІа йола хьажкІаш дІаера вІашагІъеллар звено. Яхъ агрегат а чуйоагІаш. Укхааа болх беш ба дика говзал йола механизатораш Яндиев Султан, Манкиев ЖІабраьил, Горбаков Гурман, Бекоев Вахьаудии. Сатоссача хана дІабоалийя сарийна баьдъяллалца болх бу цар. НормагІа 14 гектар дІаe йоагІаш цар дІа юв 20 гектар. ЦхьоалагІча отделене дІаийна а баьнна шоллагІча отделене 80 гектара тІа дІаийна баьннаб уж хьажкІаш.

Доакъар кийчдара лаьрхІа отряд вІашагІъеллаб совхозе. Цун хІара сага дика зоя ше де дезар. Цулуьа лаьца я отряда коллектива къахьегама овсарле. Отряда [illegible] ва Арсаев Ибраьхіми Дауд.

ХІана шоллагІча отделене [illegible] гектара тІа дІайийна [illegible] ба уж. [illegible] 10 мае хилар [illegible]. Рапс хьокхача [illegible] керттера агроном Чуманов Мухьмад.

— Мичча лел шуи доакъар [illegible] гІулакх? — [illegible]

— [illegible]

арарча даьгсІнашка доажаду. ХІара денна 90-100 тонн рапс еза тхона, тхоашта тоъал мара оаха хьахьакхац из, — яхаш дувц Арсаев Дауда. — ЧІоагІа дог раьза хинна тІанийцар тха отрядо КПСС Централни комитетои СССР Министрий Советои «1982 шера хьувкъам чуацилга, юртбоахама продукташ кийчъелга Іалашдара а 1982/83 шера хьайбаш толаме Іаьтгара дахара а кхы тІа а де дезарех» бола соцам. Тхоай торонашка хьежжа оаха социалистически декхар тІанийцар цхьан шеран ах шеран тоъаргдолаш доакъар Іалашде.

Тхо къамаьл деш латташ, хьагучайоал Кулбужев Къамбулата КИР-1,5 яха носилка тІехьа а тесса лелаю трактор. Сиха хьалъюз Дзауров Руслана лелаю тракторни тележка. Цунна когаметта дІаотт Дугиев Апте лелаю трактор. Кулбужевца социалистически яхье баьнна къахьегаш ба рапс хьокхаш бола Дзауров Висин Кодзоев Салмани. Цар хьекта сийна буц ферие дІакхуьйш ба Албаков Альмад, Аушев Руслан, кхибараш. Эррига итт тракторни тележки я кхаь носилкана гІулакх деш.

— Фу леш я шуи юкъе мел йиса техника? — хетт аз керттерча агрономага.

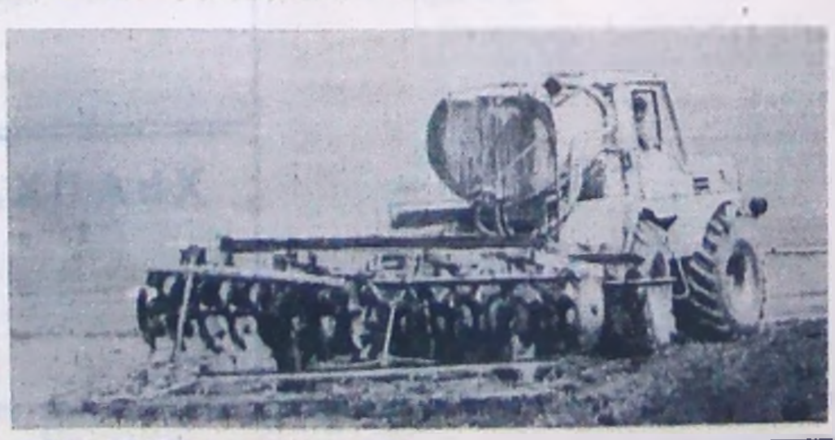
— МоллагІа укх кхаь комбайнах цаІ еха а е эррига еха а ехача цар когаметта дІаотта кийча я уж. Рапс гоа мола хилараха доакхана мара хьанхац оаха, хІанэ чІоагІча Іочуелача найлами хургьяц. ДІадахача шера оаха лаьрхІадар 100 гектара тІа дукхача шерашка тІаьювла баьцаш дІае, цхьабакъда, «Чеченингушгорт с в и прома» объединене фу ца луш дисар тхо. Мел чІоагІа оаха дехар дарах из луш дистар, цулуьа хІара килограмм рапс кхы тІерг яц.

Дика вІашт Іехьдаьккхад совхоза партиомон рабочкомон социалистически яхь лелаиа гІулакх. Ферме доакхан латтача 25 тонн рапс дІайийча механизатора [illegible] [illegible] 150 процент норма [illegible] рапс хьокхача механизатора а [illegible]. Дукхаха [illegible] механизаторашк Дзауров Висе, Кодзоев Салмани, Дзауров Руслан, Дугиев Апте. Царна [illegible] гІертаж [illegible].

[illegible]

А. САГОВ
тха гІойлор.

Шоай ма хулла бІаьсташ балхаш сихагІа чакхдаха гІерташ боахк «Назрановский» совхоза механизатораш. Царна юкъе белгалваьннав комсомолец Точиев Іиса. Цхьа балха ди дІадахийтац цо шин норма дикка тІеххоачаш ца еш. Къаьстта боккха толам баьккхаб Точиева совхоза пхьилекъонгий - юртарча отделене хьажкІаш дІаера лаьтта кийчдеш.

СУРТАШ ТІА: 1. Механизатор Точиев Іиса.

2. Лаьтта кийчдеш йоал цун агрегат.

С. ПУГОЕВА сурташ.

ХАНАЛ ХЬАЛХА

«Терек» яхача мебельно - хьун хІамаш еча производственни объединене хьалхара моттиг дІа ца хецаш хьайоагІа Осмаев Іаьла керте латтача шоллагІча филиала коллектив. Валовни нормативно-цІенеи продукци араяхарч пхе бетта план кхоачашъярах рапорт делар цо ВЛКСМ XIX съезд хьайийллача дийнахьа. Бутт чакхбала юхедисача деношка планал совгІа филиала боллоша арахецаргда 24 эзар гаргга букъбетта гІанд, кхо эзар берий гІандилгаш, дукхача маьхера прицепкаш.

Укх юбилейни шера ялх бетта план кхоачашъьй предприятера пхьайолча бригадаш. Царех я Амаева Марем Магомадовна, Букреева Александра, Цекова Зои Максимовна, Фомина Татьяна Марковна керте латтача коммунистически къахьегама сийлен цІи лелаеча бригадай коллективаш. Цхьаккха смена дІанхийтац шоай норма 140—150 процент кхоачаш ца еш.

Хаоттамо новкъарло йой а...

Сунженски района ЦІена Эсмара цІерагІча колхоза доакъар Іалашдеча механизировании отряди укх шера хьалхашка латта декхараш белгалдаьхаде да. ПланагІа Іалашъе ема я 10210 тонн силос, 880 тонн йол, доакха дола 300 тонн баьца витамини хьоар. Цхьабакъда, СССР 60 шу, Нохч - ГІалгІайчен автономе 60 шу, из шин лоІамагІа Россеца юкъелла 200 шу дузача цІенийта толамо паргІабала дузча отряда коллективо деш дешнад доакъар Іалашдара дагІа оаи йиш я. ЛаьрхІар [illegible] а я.

[illegible]

тІехьъаргйолаш яр хьажкІаш дІаера толашагІа йола кашш. Из бакъдолаш хІара гектара тІара 120 центнер мара буц чуоца вІашт Іехьдалийнаар тха, хІаьта гуракха дІаюнча хиш чуэца лиргІдар 300 центнер яр, — йоах колхоза парткома секретара Путилин Дмитрий Кузьмич.

Рапс чуийнача хьанна силоса хьажкІаш дІойийнай. Кхо [illegible] хинца йоагІаш йолча укх деношка дика дегІ доакхаш я уж.

[illegible]

— Дикаха хьекха а хьекха хІара гектара тІара 40—50 центнер люцерна кийчъъо дага да тхо, — йоах Путилина.

[illegible]

М. ХАМАТХАНОВ.

НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА нн. А. А. ГАВРИЛОВНА, С. А. КОСЬЯНОВНА ЯЛАРАХ ДОЛА

НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

У К А З

[illegible]

Гаврилова Александр Александровна — [illegible]

Косьянова [illegible] — [illegible]

Нохч-ГІалгІай АССР Лакххьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакххьарча Совета Президиума секретарь Н. ПРАВЕНЬКИЙ.

г. Грозный.
1982 шера 20 май.

Дикаг1йола опыт—массанена а!

ШОАЙ ДЕКХАРАШ КХЕТАДЕШ

Бухсоцаш хьахилар дукхаг1а хилийтара, производства эффективности балха дикаля лакхъяра шоай ния на кхобеш болх бу «Октябрьнефть» НГДУ къахьегамхоша.

Иштта, цхьайтталаг1ча пятилетка хьалхарча шера планаг1а аьшача совг1а цар дакъкхаз 8180 тонн мехкдаьтта, мах 131 эзар сом мах бола товарни продукци. Уж толамаш доахача къаьстта моттиг д1аяоаш коммуниста Ерзандян Клим Баласановича кулгалдеча управлене дикаг1йолча мехкдаьттен таля йолхача цхьоалаг1ча цеха коллективо. Дукхьал цун чотаг1а да ерригача управлене даькхача мехкдаьттах 63 процент совг1а дар.

Болх ца беча скважинай фонд ма могга к1езигаг1а хилийтара хадданза терко ю цеха коллективо. Операторашта т1ач1оаг1 а ль группашка д1ейийнъай скважинай фонд. Оборудоване эксплуатацехьан бехкалочашка, даьттан хьагуш йолча т1ехенген нахъюй д1аохалген хьежжа белгалдаькхад х1ара группе масса скважина хила еза.

Райопа мехкдаьтта доалдача моттигий гуш йола белгалонаш я мехкдаьттаца дукха углекислота доалдаш хиларах дифтай, оборудоване а трубопроводии системий а металл мукх даар. Ерригача объектий т1оанашкара хий хьаувзара режим лакха хилар. Оборудовани мукх дарах лораяра мукха дукхалара йола ингибиторащ хадданза чухийт скважинаш чу. Цу г1улакхо дикка й1аьхъю оборудоване балха ха.

К1еж еттача скважинай балха хадданза т1ахьожам лоаттабе безаш я мехкдаьтта даккхара, из кийчдарал д1адахийтарал йола процесс. Из г1улакх дика в1аштlехьдаьккхад цукхаза.

Мехкдаьтта дикал лакхаг1а хилайтара дукха мероприятеш чакх а йоахаш цхьоалаг1ча категорег1а 90 процент мехкдаьтта д1алу цеха коллективо. Цу даькъе за скважинай продукце температура даим цаl йолаш лоаттаяр. Дукха балхаш даьл сепараторащ, скважинашкара сепарационни установкашка д1айоза мехкдаьтта газопроводаш шелал ца кхетийтара д1акъовлаш. Цох аьтту баьннаб коачала температура 15—20 градус лакхъе. Мехкдаьтта обработка яра г1она йола мероприятеш чакхъяьхай, телха участкаш хийцай. Цу дерригне а в1аштlехьдалийтад мехкдаьтта даккхара боарам даим дег1абоаг1аш хилийта.

ТОРОНАШ ГУЧА А ЙОАХАШ

Къахьегама процесс тоаеча лоарх1аме даьъа а лоаваш боккха пайда луш я прахепаза продукце а къахьегама я дикал лакхъяра комплексни система.

Цеха болх даим дика хилара г1о деш я, тхона хетачох, ихо фактор:

Цкъа - дале, — мехкдаьтта даккхара задани хьаэп цеха коллективо, из бригадашта юкъе д1а а екъаш. Белгалйоах скважиний балха режим, цар дикиха дезача мехкдаьтта боарами балха параметраш.

Шолаг1а - дале, — ТМ-600 М яха кулгалдаря автоматизированни система юкъейоалаярах х1ара скважиначура дени - бусм доаккхача мехкдаьтта оперативни т1ахьожам лоаттабаран цуна учет яраш г1улакх в1аштlехьдоаккх цехе. Бригадай, установкай балха ден-буйсанара итогаш хьалтох хьокхамий улга т1а. Цу г1улакхо йиш хулийт мехкдаьтта даккхара бетта задани мишта кхоачашъю хьахьокхе, молаг1ча цхьаи скважина т1а болх лаьг1лойн сихха мел эша мероприятеш чакхъйта.

Кхоалаг1а - дале, — дика кхета а деш, х1ара болхлочоа шийн декхараш ховш хиларах лакхлу ерригача структурни подразделенешкара социалистически яхьа лоарх1ам. Цул совг1а, лаьрхх1ача журнала т1а хьахьокх операторашара даьнна г1алаташ, е кхоачамбоанараши дикка дисараши. Операторо моттиг ерригача бригадо а баьча балха материальни моральни поощрени еча хайа терко ю цу дешашта.

ПРОИЗВОДСТВА КУЛЬТУРА

лакха еце, бригадай коллективаш ошаш мел йолча оборудованеца, инструментапа 1алашъяь еце лакха хила йиш ц1и къахьегама овсарле а. Цехе кертерча моттиге латт производства культура. Къахьегамен балха моттигийн хьалаш толдара йолча мероприятей б1аргча комплекс чакхйоах укхаза х1ара шера. Массайолча бригадашка кийчъяьй ц1е утолокаш, душевойш, садаlара фусамаш, спецбарзкъа дохадув сушилкаш. Цхьоалаг1ча бригаде хьальъй б1айха кхача баа йиш хургйола дика столови, производственни эстетика д1адехачунга хьежжа 1алашдаьд мел эша хьалаш.

Цехе хадданза кхерамзлеи техника мероприятеш чакхъяхарах цхьаккха а авари е производственни травматизм хинкаяц укх т1еххьарча шерашка. Цу дерригне а йиш хилийтай цеха коллектива шоай социалистически декхарашт планаш даим т1еххоачашъе.

Шин-шераг1а хьахидаш толамаш. Дукха къахьега дийзар коллектива хьалха латта производственни опыт. 1илманеи техникаеи караг1дийлна дукха кердадараш юкъеххувлара, къахьегам боккъонца 1илман ларда т1а в1аштlехьбаккхара.

Производства культура лакхъеча хьинаре дакъа лоац рационализатораша а. Дукхьал д1адахача шера укх цеха рационализатораша К. Ервандяна, А. Михайлова, В. Асатурова, М. Поплутина, Н. Ендовицкий, дукхха кхычар еннача 19 рацпредложенех баьнна пайда 8 эзар сом ба.

Деррига а кхоачашдер кадраш я. Цудухьа лакха хила беза цар дешара боарам. Цехе болх беча 111 сагах 28 юкъара - специальни дешар дийша ва, х1аьта 11 саго чакхъяьккхай лакхера образовани лу дешара заведенеш. Таханарча производстве къахьегараш лакха квалификаци йола болхлой хила беза.

Уж ба операторащ П. Малютина, И. Ендовицкий, П. Чуданова, къахьегама ветеранаш А. Михайлов, М. Чередниченко, В. Дроздова, кхыбараш.

Кадраш хувцалан фул хац укх цехе. Боккха пайда луш я «терко яра система». Цехе балха веча керда болхло т1ач1оаг1ау ветерана. Цхьа юкъ яьннача т1ехьаг1а къона болхлочоа аттестационни характеристика а луш, ше къаьстта болх бара бокъо лу. Бакъда, цул т1ехьаг1а а дукхача хана д1ахьожам лоаттабу цо беча балха, эшача г1о ду. Барт тайна, цхьан ц1ен дезал санна я цеха коллектив. Укхаза х1аране караерзаьй массехк смежни професси.

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ЯХЬИ КЪАХЬЕГАМИ

Коммунистически хьисапе в1аштlехь а баьккха, хьалха латтача опытах пайда а ийбеш, болх беш хиларах, даим дика хьокхамаш а гойташ балха дикал лакха хиларах «коммунистически къахьегама коллектив» яхо ц1а ц1и енцай цеха коллективана. Овсаре къахьегар, ерригеха ма могга дукхаг1а пайда эцар дизза вахара хьаш а хинна д1аеттад цеха болхлошта. «Х1ара балха дийнахьа хьадеп дукхаг1а хилийта!», «СССР 60 шу дизара — 60 хьинареча къахьегама к1ира» яхача девизах йола социалистически яхь шерра лържай бригадашта, установкашта, вахташта юкъе. Яхьа итогаш ю х1ара дийнахьа, уж хьалтох «Социалистически яхьа экрана» т1а.

Ерригсоюзни социалистически яхье а хьинаре дакъа лоац коллективо. Скважинашта ремонт еча бригадай балха т1ахьожам лоаттабара «Башнефть» объединенена чуйоаг1ача «Арланнефть» мехкдаьттахошен НГДУ структурни подразделеней смежни производственни звенешта юкъе «Мехкдаьтта дукхаг1а даккхара — къахьегама эстафета» яхача девизаг1а «Туймазанефть» НГДУ чуйоаг1ача йиъаг1ча цеха операторашеи д1айолаь социалистически яхь хьаллаьцай цеха коллективо.

«Арланнефть» НГДУ скважинашта капитальни лаьттан к1ален ремонт еча цеха балха опытах в1ашаг1ъеллар ЦПКРС бригадай болх тахкаран оперативни т1ахьожам лоаттабаран группа. Бригадаша х1ара дийнахьа баьча балхага хьож группа. Нагахьа санна ремонтиний бехках скважино болх ца беш ха йоаккхе из «ЧП» лоарх1.

Смежни производства звенешта юкъе договораш ултадарай т1ахьожам лоаттабаран система юкъейоалаярах дикка холуш тоабенна ерригача звеной болх.

Иштта къахьегаш я хьалха латтача цеха барт тайна коллектив.

З. СИЗОВА,
«Грознефть» объединене НИС-а социалистически яхьа отдела начальник.

Грозненски кондитерски фабрике эггара дикаг1а лоарх1ача производственницех цаl я варщица, коммунистически къахьегама ударник Шептукаева Анна. Ше коммунист хиларах, тарра новкъостапшта хьокхам теллш къахьегаш я из. Цхьаькха смена д1аьхийтац цо шей норма 125—130 процент кхоачаш ца еш.

Хьинаре къахьегарал совг1а цо дизза кхоачаду фабрика комсомольски организаце секретара декхараш а.

СУРТА Т1А: варщица А. Шептукаева.

И. ПЛИЕВА сурт.

Иштта хьахилар Наьсарера болхлой класс

Тха завод болх бе йолалларча д1айоласлар г1алг1айчене болхлой класс в1ашаг1йоллара процесс.

Завода кулгалхоша, партийни профсоюзни активисташа керттера терко ю лакха идейно-политически сакхетам, теоретически профессиональни говзал лакха йола квалифицированни кадраш, массе а оаг1орахьара кийчбаь технически знаней боарам лакха бола болхлой ихебара.

Москвера, Ростовера, Прибалтикера, Ленинградски областера, кхычахьарча машинашъеча предприятей коллективаша хьинаре дакъа лаьцар технологически оборудовани эшаш бола г1ирс 1алашбара, болхлой 1омабара тхона г1о деш.

Коммунистически партеи Советски правительстваи д1ахьоча ленински къаман политика кхьаьгган бухсоцаш тешал дар кхыча къамаша белггала ярсий къамо, даь новкъостал.

Ростовски Выборгски «Электроинструмент» яхача заводашка кийчбир эггара хьалхара токараш, слесараш-сборщикаш, цигара баьхкар шоай лоlамаг1а инженераш технологаш, конструкторащ, наладчикаш слесарашi. Дукхьал цар новкъостало хьалхарча шин-кхаь шера кийчбир моттигерча нахах квалифицированни станочникаш, оборудоване наладчикаш, кхыбола специалистащ.

Цу хана дена дукха ха д1аяха яле а вай мехка тайп-тайпарча къамий викалех хинна уж специалисташ каст-каста дагаух завода ветеранашта.

Болхлой кийчбарна цхьана специалисташ 1омабара в1ашаг1йолл № 14 йола профессионально-технически училище.

Дукха ха д1адехьа шийн проектни низаг1а болх бе йолалу завод, укхаза къахьегаш ва 1200 болхло. Цу лоарх1амеча г1улакхо в1аштlехьдаьнныхар балха боала нах д1аннйсбе, районе бахача нахка культурни, политически сакхетам айбе.

Завода балха юкъейоалаяьва производствона механизаци автоматизаци яра средствашa, вхвватоматаша, автоматаша, лаьрхх1ачен агрегатни станокаша ха д1а ме йода болхлочун къахьегам гаргаххуьл техникан инженеран балха.

Кагирхой квалификация лакхъяра, уж кийчбара, царна сакхетам балара дикха данъа юкъенххуь завода ветеранаша, производстве хьалхаттараша. Дикаг1йола кагирхой хьехамчаш ба инструментальни участка токараш Б. Шадыжев, Х. Евлоев, Х. Котиков, слесараш-инструментальникаш А. Котиев, Г. Могушков, А. Шадыжев, слесарь-ремонтни И. Халухоев, КПСС Нохч-Г1алг1ай обкома член, токарь Я. Сагов, кхыбараш.

Тахан заводе къахьегаш ва 405 коммунистически къахьегама ударник, дикка холуш дукхаг1а хиннаб дукхача станокаш т1а цхьан хаина болх берш, массехк смежни професси яраш. Бригадин формаг1а къахьегаш ба 72 процент болхлой. Укх т1еххьарча итт шера 3000 болхло кийчбаьв заводе, х1аьта курсашка, хьалха латта балха методаш 1омаеча коммунистически къахьегамен экономически знанеш лучеи школашка шоай квалификаци лакхъяьй 5600 болхлочо.

Квалифицированни болхлой кадраш кхера дешашта йоаг1аш йола терко ярах укх т1еххьарча итт шера массала а планаш т1аййца социалистически декхараш толамца т1еххоачаш а деш болх в1аштlехьбаккхен 1981 шера топарни продукци арахецара боарам дикка айбен йиш хиннай коллективна.

Чоалхане технологически оснастка кийчъяра хьалхарча пхийтта шера Ростовски Московски заводашкара новкъостал дехаш хиннадале, х1ане укх т1еххьарча шерашка тхоашта тоъал кийчъярал совг1а, оаха уж д1аухийт Олессерча Костополерча, Канаковерча, кхыча городашкарча заводашта. Инструментаца, запасни оатхалашца, школашта, къаьстта подшефни номер 14 йола профтехучилища дешара классашта, спортзалашта эша оборудовани хьарца г1о лу заводо района совхозашта, Наьсарец промышленни предприятешта.

Заводе хьалхийна дукха специалисташ ба совхозий ремонтни мастерскешка, автотранспортни предприяте, трикотажни фабрике къахьегаш.

Лакхъеннай заводе арахецача продукци номенклатурен технически низалаш. Заводера арайоалача продукце 10 тайпа изделеех кхаьшена пачхахьалкхен дикала Знак еннай, вожаш лакхарча категорех я.

Х. ТАМАСХАНОВ,
Г1. Ахриева ц1ераг1ча «Электроинструмент» заводи керттера инженер.

ХАЛКЪА ДОТТАГ1АЛЛАХ ДАЬННА БЕРКАТ

Новкъост—са кхоалаг1бола балам

Берал — саг д1аволалу юкъиг. Цох даьца Антуан де Сент-Экзюпере аьннад:

— Мичара ва со? Со сай бераллара ва. Кхыча мехкара воаг1аш бераллара веная со.

Амма са даь Шамаев Хьамида арсенунца Белоусов Александр Ильинаца, жугтеца Богатырев Даниил Яковлевичаца, аьрзнаца Закриев 1абдул-Керимаца доттаг1ал тоссалуча хана со ваь а хиннавац укх дуне т1а.

1947 шера, со цхьоалаг1ча классе деша ваг1ача хана, даь хиннар керда доттаг1ий — эрсе Зубко Владимир Гаврилович, казах Кулембаев Раждан — байлар сона. Ц дар Южно-Казахстански областа (х1ана Чимкентски) Ленгере яхача городе. График оттайнча санна каст-каста в1ашаг1беттало ра уж. Массаза а хулар къамаьл дувцаш, къувсаш, белаш.

Даймехка Сийлахь-боккхача т1ем т1а даьъа доаваш хиннав В. Т. Зубко. Сталинградe хиннача т1ем т1а хала чоа а хийна. 1943 шера ц1аверa из. Дагадоаг1а сона Владимир Гаврилович тханига веча цун навкха т1а лепача орденашта се б1арахьийжа. Нагахьа санна уж совг1аташ доахкаш йола костюм а ца ювхаш, кхыдр т1айиха из веча раьза хилайяр со. Сона дика хетар дар дуьйа Владимир Гавриловича дукхаг1ча хана т1ем т1а лелаь костюм т1аювхар. Цкъа бегаш а беш аьлар цо: «Ер-м иштта т1аювхайой настта йохарг а ма йййн. Школа йисте а яккха, хье балха вахача сона ц1ена костюм эшалаьь».

Цхьайолча хана шийн костюмах йоахка орденаши медалаши хьа а яхе, са ехача кочах 1оохкар цо. Из дича со а хулар ч1оаг1а г1аддахе. Сай новкъосташка оалар аз: «Са даь доттаг1 турпал ва. Дукха фрицаш-гитлераш боабаьб цо».

Аз еш йола кураллаш цкъа д1ахезаяр тха лоалахочоа Измаила (къамах татарин вар из). Вела а венна, хьат1аоена аьлар цо: «Гитлер цаl мара хиннавац, цхьабакъда, фрицаш-гитлеровцаш-м дукха хиннаб. Х1аьта хьа даь доттаг1чо а вийнавац Гитлер, из ше-шийна теха веннав».

Цкъа доттаг1ий в1ашаг1кхийттача хана тханига ийсевннача Измаила хаьттар: «Володя, масса Гитлер вийнав 1а?». Х1ане фу дувц укхо аьлча санна массава а цун б1арахьежар. Дувцачох д1аьхийтача дукха бийлар уж, цхьабакъда, со-м раьза вацар цу г1улакха. Сайх уж белаш санна хетар сона.

Т1еххьаг1а цхьаькха а доттаг1 коравир са даьна. Из вар Даьймехка т1ем т1а инвалид хинна мохчо Тепсаев Мухьмад. Са дас цкъа хаьттар цунга: «Мухьмад, 1а масса Гитлер вийнав. 1аи Володяси уж боа а баь, са воl1а ве цхьаккха мича витав оаш-м».

«Дика болх ба уж хьа воl1а ца кхаьча. Дийша а аьнна балха вахача турпал хила а кхуврг1а цуй», — аьнна жоп делар цо.

Цкъа дас хьалха шийн хинна новкъостий бувцаш аьлар, уж боккъонца бола доттаг1ий бар, аьнна. Из хезача Кулембаева хаьттар: «Хьамил, уж тешаме доттаг1ий ма хиннабий хьа. Т1аккха тхо малаш да хьо?». Бегаш бе, са царг1ата дикха хоара царна.

Дагадоаг1а сона Владимир Гавриловича со мича хана ваьв, аьнна дейга хаьтта. Хьи сона, аьлар дас. Хье ваь ди малаг1а да хой хьона? — аьнна бегаш а баь, Зубкос аьлар аз оттадерга хьа воl ваь ди. Сона хьаб1ара а хьена, цо аьлар: «Х1ана дена 9 мае йаь хьо».

Шера шозза — керда шу долча хана 9 май долча хана совг1аташ а дахьаш боаг1ар даь доттаг1ий. Со а т1еххьаг1а тийшар 9 мае са ваь хиларах.

Доттаг1ий в1ашаг1кхийттача хана дукхаг1а къамаьл ден хулар Кулембаев. Эрсий мотт дикаг1а ховра цуна. Х1акта са дас къамаьл деча хана беррига белар. Эрсий мотт хайра хилар цун. В1алла а къовсталацар кхалнаьхен малача наьхен классаш.

Шоаш тханига ийсбелча массане а хоаттар аз мишта деш. Хьехар дора сона урокаш мишта 1омае еза.

1957 шера Нохч-Г1алг1айче хьалха тхоаш даьхача Советски яхача юрта даха даьхкар тхо. Укхаза в1ашаг1кхийтар даь хьалха хинна новкъостий Белоусов, Закриев, Богатырев. Тхо ц1аралхьнад, аьнна хела Грознера баьхкабар уж. Доттаг1ий в1ашаг1кхийттача хана белхар. Цу хана мара б1аргадайна дацар сона боккха хинна нах белхаш. Т1еххьаг1а мара хаьдар сона г1адвахача а белхаш хулга.

Цхьа ха яьннача г1олла да волча Грознера вера доттаг1, граждански т1ем т1а дакъа доаваш хинна Магомаев Баудин. Иштта тханига каст-каста хулар Пайзулаев Сату а. Цо ч1оаг1а доккхал дора Асланбек Шерипов тха районе ваь хиларах. Шатой исторически моттиг а хинна д1аоттарах. Тхо а 1омадир цо тхоаш дахача моттигий сийле.

Да волча ухаш кхы а дукха нах бар. Царна юкъе вар Малгобекски районе вахаш вола Султыгов Беслан а. Тайп-тайпарча къамех бола доттаг1ий дукха бар цун.

Х1аьта са да вацар воккха хьаким е ц1и еза революционер. Аьшк пхьар а волаш, 1918 — 1919 шерашка тха юрта болх баьб цо. Цхьабакъда, цул дикаг1а да тоха а ховш саг вацар б1арчача районе а.

Дас хьалха а доахаш, аз письмош яздора Кузембаевгеи Зубкогеи уж хьоашала хьехаш. Цхьа ха яьннача г1олла тханига вера Кузембаев. Ч1оаг1а т1аддахар тхо из б1аргавайча. Дукха гаргала нах, лоалахой баьхкар цунга моарцал хатта. Рамал ц1аводача хана а из накъавакха ера ерригa юрт.

Цул т1еххьаг1а хьоашалаг1а а ца воаг1аш, ваха вера В. Г. Зубко. Из вехаш тха да чинна а ца 1еш юртара дукха а нах бар: Мусостовг1ар вежарий Завудини, Жамалден, Дадуевг1ар кхо воша, В. Шептукаев, кхыбараш.

Зубкоца цхьана ваха вера цун воша Иван Гаврилович а. Владимир Гаврилович хьожавир Советски районана председателалла, цун воша — парте Советски райкома общи отдела заведующа хилар.

Пенкхаг1а вола В. Т. Зубко дунча ха йоацаш пенсе вахав, х1аьта а ц1аг1а 1охайна вац. Х1ана болх беш ва из дукха ха йоацаш в1ашаг1ъеллача Советски мехлесхоте надрай инспектор а волаш. Т1ом барах цунна лепача пачахьалкхен 5 совг1ата цхы а шн къахьегама совг1ат 1отlинайттад — лениски юбилейни «Къахьегама ветерани» яха ши медаль.

Дукха ба вай мехка доттlена, хьаппала цхьаьегаш бола нах. Цхьабакъда, наьха чотах баха безам бараш а д1абаьннабац. Цкъа даь доттаг1чо С. Г. Кирьякиде, грено, сога аьлар: «Мухьади, дот ц1ена доваш нах ба хьона. Из иштта долга сона гунадаьнад. Лоралелахь царех, тайпа болх бе массала кийча ба хьона уж».

Цу хана со вар Советски районни интерната директор, С. Г. Кирьяди — бухгалтер. Бераштта доаг1ар зза г1ерташ бола нах то1абаьбар оаха. Со цар лоавар кхераш дувцар цо из.

Да 1оахала мотта вижача хана цхьан висанзар цо. Дея а бус а цун гонахьа нах бар. Лораш овлар дукха т1алаттача наха ц1аьдву унахо. Да раьза вацар цу къамаьла. Со волча мел ионар хьачувита, уж б1аргабайча саларг1ата доал са, оалар цо.

Дувца йиш яц мел дукха безар са даьла нах. Ше могаш волча хана нахага бала кхаьчача из ца водаш моттиг хилацар, шийн торо йолчох царна новкъостал дора цо.

А. Гете аьдаьд: «Дунен т1а цецала метаргволаш шя х1ама да: лакхерча сигален т1ера седаьийн вайна чура ярастаєнни закон». Уж дешаш доаг1аш болча наха юкъе ца1 ва — Зубко Владимир Гаврилович. Из вовзачо оал цунах эзел доаш, дика саг ва из. Сабаре, сатийна цо деча къамаьлага лазийг1ача ховрга из иштта долга.

Мах баь каргвоадаш доккха х1ама да тайп-тайпарча къамех болча наха шоашта болча пайдаза а доадаш, доттlена а болаш деладеш дола доттаг1ал. Юкъарча г1улакта боккха пайда боал цох. Укхаза хьахул гаргала нах салие безаш болча наьха доттаг1лен династеш, даьша лелаь г1улакхаш къонгашка доалаш д1ахо дода.

Тхьо шу совг1а ха я къамашта юкъера доттаг1ал ч1оаг1деда дувцаш аз лекционни пропаганда ю. Т1еххьарча хана белггала ши тема я аз лелаеш: «СССР халкъашта юкъера доттаг1ал — социализма вараст1аьнна доккха х1ама», «Советски патриотизми пролетарски интернационализми». Уж темаш сона массаза а дагайоах. Нах шоайла т1ера, безаш, 1ымерза хиларал совг1а цхы доккхаг1а фу хурга. Цхьан Наьна-Даьхе дезал ма дий вай.

М. ШАМАЕВ,
ОСВОДа республикански школа директор.

ХЬАЛХАЛАТТАШ ХЬАЙОАГ1А...

СССР 60 шу дизара — 60 хьинареча къахьегама к1ира!» яхача девизаг1а къахьегаш я «Грознефтеоргсинтез» яхача объединене чуйоаг1ача производственно-товарни контора коллектив.

Укхазарча центральни заводской лабораторе йоккхаг1йола лаборантка Т. Липатова болх беш йола ер 27-г1а шу да. Цу юкъа ше 1оаь йоккха производственни опыт кагирхошта д1а а луш, хьаьнала къахьегаш я кагирхой хьехамча. Хьинаре дакъа лоац цо общественни вахаре а. Местнома член я Таисия Филипповна.

СУРТА Т1А: йоккхаг1йола лаборант Т. Липатова.

З. БАТЧАЕВА сурт.

МИКРОБИОЛОГИ—ЮРТА БОАХАМА

Т1ом чакхбаьккхачул т1еххьарча шерашка юртабоахама продукци йоаккхача СЭВ членаш долча мехкаша даьза эггара ч1оаг1аг1а холуш дола деррига толамаш цул технологически база оалангара хувцалдарца дувзадевна да. Юрта боахама шерра механизаци ярца белгалдаьлар 60-г1а шераш, х1аьта 60—70-г1а дараш — масе [illegible] химизаца. Тахан [illegible] йиш йолаш да. [illegible] итт шерах а т1еха [illegible] итташ шерах а [illegible], вешта аьлча микробиологически биохимически процессеи препараташ боккха пайда ийбара [illegible].

[illegible] производственни база я микробиологически [illegible]. Микробиологически [illegible] деятельность [illegible] пайда ийбара к1иввзен т1а латта не [illegible] доттаг1аьен механика т1еххьарча 10—15 шера. Микробиологически производства дег1аьхара мишта балхи таманаш тайп-тайпара а СЭВ [illegible] партнера. Амма даьъва керттера [illegible] г1а барий цхье [illegible] а — продукце 70 процент юрта боахама лаьрх1а я.

Лаьтта леладара интенсификаци яра холуш боккха ба бактериальни удобреней агрокультураш дег1ахара регулировани яра а царна хе дечи х1имиски лаьрехи уж лорьяра а йолча препаратий лоарх1ам. Клубеньков бактерей к1ийлен т1а кийчъяьй баьцоаг1аш азотаца 1алашъеле тоаден йола нитрагини ризоторфини яли удобренеш. Нитрагинаца обработка яра йиш хулийт бобови культурай хьувкъам 15—35 процент лакхбе. Ризоторфинах СССР шерра пайда ийбаро 1оро хулийт шера шера 1—1,5 миллион бобови белок т1атоха. Бактериальни удобренешна химическичаргачул к1езигаг1а бода мах, уж пранерара ницц дефицитни минеральни бийдал а дукха энерги а. Цар б1ездац лаьтта а хий латта моттигаш а.

[illegible] эффект луш ду дег1аькхара микробиологически регуляторни [illegible] пайда ийбу. Масала, НРБ, ВНР, ГДР, СССР не [illegible], СЭВ [illegible] районашка д1аг1ерча х1амашта таббариен [illegible] к1ийлан т1а хьальча регуляторашца обработка яро генаргаш доалача сортах йолча комеий хьувкъам 50—60, х1аьта помидорий 40—70 процент лакхбаьб.

Шерра д1аьржий НТ группа бактерей к1ийлен т1а кийчъяь баьцидарийи сомеи культурашта не деча ч1ожи доалдачи х1аманаш къонсам лоаттабара йола препарат. СЭВ мехкашка пайда ийбеча цу тайпарча препараташа йиш хулийт 80—100 процент ах ду х1амаш йоае, сена а хьайбашта а кхерама йола токсичность лакха йола химически пестицидаш юкъе а ца яхулиш.

Доаькъара проблема кхоачаярах хьайбий а баьцаварин а продуктивность лакхъяран т1еххьарча шерашка [illegible] шерашка пайда ийбу СЭВ членаш долча мехкаша хьайбаш дааладечи микробиологически продуктех. Дикаш хьайбашта дов[illegible] хьалтах [illegible] доаькъаре кхоачам болаш [illegible], цхьайола аминокислотий (лизин, метионин, триптофан), витаминий доаькъарах микробиологически [illegible] хьаль доаькъаре дрожжаш а аминокислоташ витаминаш а елаш на дефицит д1аякха. Эггара хьалха юрта боахаме промышленность кхачаш а кхыча а доаккъош цхе юсача х1амах, х1аьта иштта мехкдаьтта чакдаккхара продуктий к1ийлен т1а дукхаг1а долча СЭВ мехкашка хьаьх х1ана биохимически доаькъара «добавкаш». Микробиологически промышленноста хьаь еча доаькъара [illegible] дукхаг1а йола [illegible], метионин, триптофан — 2,7 [illegible] — 10—12 [illegible] дейдеча [illegible] 1,5—3 [illegible] 30—40 [illegible] 0,3—0,6 [illegible].

Карарча шу шера 1,5—2 [illegible] СЭВ мехкашка доаькъара дрожжаш производства. Цу г1улакха СССР, ГДР, СРР хьаалъяьй [illegible] предприятеш. Болгаре, Польше, Румыне, Советски Союзе, Чехословаке в1аштlехьдаьккхад [illegible] микробиологически синтез елга. 1985 шу хьаг1анхоачаш ца х1ама де боладургба иштта ВНР, ГДР, Кубе, Йог1а латт г1улакх х1ана укх сахьато дуккъала СССР мара хьаеш. Йоацача могнони промышлени производство х1ана а в1аштlехьдаланза йолча триптофанен даькъе.

Доккхий декхараш латт доттаг1лен мехкий микробиологически промышленноста хьалхашка доаькъара витаминашта, медицински йола цачи антибиотикашта, дег1ахара стимуляторашта разработка яреи хьайрен дааъе. НРБ, ВНР, ГДР, ПНР, СССР, ЧССР хьаеча цу тайпара йолча дукхьдукхьа антибиотикаша йиш хулийт 1абхамтен 1охираштен т1аккъета дуаь 13 процентах хьахий курехашта ихетар 17 процентах совдаьккха.

[illegible] разработка яь баьннаб микробиологически методех юрта боахаме пайда эцара эггара ч1оаг1аг1а доладаха безаш бола [illegible] — генетически инженера. Из латт [illegible] т1ера [illegible] х1ама йолаш [illegible] тайпах йола [illegible] к1ийлен т1а. Х1ана [illegible] а СССР заводаш хьаь [illegible] промышленноста [illegible] экономически доаьъача [illegible], мала [illegible] масса СЭВ мехкаш [illegible] в1аштlехьдаьккхад [illegible] культураш [illegible] на д1айог1а материалаш арахецилга. СССР дуккъала кхаь шера хьаьй генетически инженере г1онца хьайбаш леладеча эггара дефицитег1а йолча аминокислотий — треонин хьаяра йола бактерей эффективни штаммаш.

Масе а оаг1онца пайдана хургдолча тайпара цхьана г1улакхаш леладар дег1а а кхуллаш, СЭВ г1оазарча партнераша толаме къестаду микробиологически производства технологи хьаяра, оборудовани арахецилга, микробиологически предприятеш хьаеча карадерзадара, уж йийдана 1алашъяра, и. кх. д. дешаш. Дукхьала 1980—1981 шерашка цкъан хьаь а хьайга оттаяьй цар доаькъара дрожжаши лизини хьаяра кхы а дикаг1а йола технологи, хьаьй керда биологически пестицид, т1айнай хьайбий лелачеча микробиологически производства дукха ча антибиотикех пайда ийбара хьакъехьара рекомендацеш.

Микробиологически производство д1ахо дег1айоладар СЭВ членаш долча мехкий агросфере микробиологически биохимически процессех а препаратех а пайда ийбара 1алашдергдолча юрта боахама продукце производство дег1айоахийта.

Борис ФРУМКИН,
биологически 1илмай кандидат.

(АПН)

Литературни оагIув

КЕРДА СТИХАШ

ХАМХОЕВ Ахьмад.

Ленин вай лоамашка

Ленин вера вай
лоамашка
Ше морг цхьаькха
кхелла воацеш,
Ана юхье сердал мо,
Ленин вера вай
фусамашка
ХIараненна гарга волаш
Iуйре сома йоелаш мо.

Ленин вера вай
лоамашка
Сигаленца тIоа
сегаш мо
МоастагIий хир
хоададаь
Ленин вера вай
фусамашка
Къебарашта воша хинна,
Нах ираза гIоттабаь.

Ленин вера вай
лоамашка
Адамий бIаргий
сердал хинна
Iаьржа боедо эккхаь,
Ленин вера вай
фусамашка
Кораш сийрдагIа
делла аьнна,
Iазапа ди хоададаь.

Ленин вера вай
лоамашка
Лоамарошка гIовтта
аьнна
МоастагIашта
бекхам беш,
Ленин вера вай
фусамашка
Сийрда йоагIа
бIаьсти санна,
Лаьтта Iоткъам бошабеш.

Ленин вера вай
лоамашка
Иккха боагIа цIера
сийг мо,
Дехка пордув йохаеш,
Ленин вера вай
фусамашка
Къаьга кхийтте дошо
малх мо,
ДегагIозале,
йовхал луш.

Ленин вера вай
лоамашка
Ваха хьийгар рузкъа кхеве
Кортамукъале
кхайкаеш,
Ленин вера вай
фусамашка
Акха хинна уйлаш
цIенъе
Никъ бовзийта,
хьехам беш.

Ленин вера вай
лоамашка
Ше морг цхьаькха
кхелла воацеш,
Ана юхье сердал мо,
Ленин вера вай
фусамашка
ХIараненна гарга
волеш,
Iуйре сома
йоелаш мо.

✦

ОЗИЕВ Салман.

Уйлаш

Iалешдаьд аз мордий
хобор,
Меллуш доагIа
керар дог,
Волавелча ух со
бIогор,
Сона эш хIанз
кхоалагI ког.

Бегар церган дIа
а яьнна,
ЧIенг хьелкхет са
мерамех,
Кхетадац аз саго
аьннар,
Ваьннав хIама
хазарех.

Букарвийрзав,
букъ тIабаьнна,
ЛаьгIденнад са
бIаргий лир,
ЛирагI вола моастагI
санна,
Iоажал тIагIерт
пехе чIир.

Чам дIабаьннаб
дуьнйн —
молчун,
Къерде дезац даареш,
Вовзаш волчун,
везаш волчун
Хийрадаьннад
гIулакхаш.

Хьо дIаэрга хьежже мара
Хьоца нах а
хьеуврги!
ХIара сага цIагIа — ера
Балхаш — гIулакхаш
ма дий.

Сайга кхача из
хьал эийна,
Аз са-сейца уйле
аьй!
«Селлар ваьхе,
селлар лийнна
Водеш, аз фу
лер йитай!»

✦

Хьаьна лаьтта

Мах баь валеш
Iа хьалуча,
Массанега кхоачеш
долча,
Хьа сийдолча беркета,
Хьо латт вахар долалуча,
Вахар дIахо дебеш долча,
Из юххере кхоачалуча,
Теш а хинна дIаэтте,
Мала варгва хьа
хам баьI!

Iа луш дола хIара вахар:
Сага, хьайбан,
оалхазара,
Iа хьувкъоча ялатий,
Хьуна хений,
беша сомий
Гаьний, баьцоагIай
а яхар —
Дерриг хьогара мел
доагIар
Наха пайда луш ма дий.
Мала варгва хьа
хам баьI!

Хьаста керте латт
со хьежаш:
ГIомарилгаш
урагIкхувсаш,
Хьал духдувл
хьа шовда-хий.
Цо йоах сога,
делакъежаш:
«Иштта ваха вонца
къувсаш.
Машаре хьо вахар дезаш,
Аз лу хьона
«дарбан хий!»
Мала варгва
хьа хам баьI!

Iа чуловца
Даьхен доазув
Лораду аз дегца, сица.
Из са вахар,
са са да.
Со хьох даим
вакхаш воагIа,
Хьо ма дий са
ираза дIоагIа.
Аз сай вахар
хьона лу —
Са жоп хьона
цунце да.
Мала варгва хьа
хам баьI!

Хелне накха
сийрдабоахаш,
Маьлха лирех
тара къегаш,
Лепаш дошо седкъий да.
Хьа беркатах
толам боахаш,
Турпал хьинарца
къахьегаш,
Къахьегамца тхоай
сий доваш
Тхо сийленга
долхаш да.
Мала варгва хьа
хам баьI!

✦

ПЛИЕВ Махьмад-СаIид.

Са дега йIовхо

Чокхи-гIовтал,
пезгаш-маьчеш декъа,
ЧIегилг мара еце—екъа
сискал.
Мисках кхардаш бIаргаш
Iа ма лекха,
ОагIув лаьце яйе цунна
мискал.

Къе вий, кулг дIакхувдош
хьо ма текха,
Сом дий, хийцце,
кхо ца деш,
дIадекъа.
Тарлу хьона бирса
дарцаш хьекха

Йишъяц са-хьа яхаш
Даьхе екъа.
Йиш я вахар,
дегай йIовхал екъа,
Йиш я екъа дегIа
къонал-ховхал.
Россех къестош йишъяц
лоамаш декъа,
Ниисса декъ цар ираз —
беркат, йIовхал!

Сийле йий хьа?
Мехка, халкъа екъа,
Декъа денал,
говзал из хьай
хьаькъал.
Хьей тхов-кIийле,
бIайха кхуврч а бекъа,
Наьха дог ца кхерде ва
хьо даькъал.

Мерза-къахье кад
хиларах менна.
ЦаIаш белхе, вожаш ловзе
мукъа,
Мелхи фон да вай
хIара денна.
Велар-вахар ма
хиллара юкъе.

Кхоане ехкаш ма
кхобелаь боахам,
Хьайнна лийрхIар мехке,
халкъа декъа.
ДIа-хьа гIо деш даьд вай
даьша оахам,
Вайх биса малх юрт отт
вайца бекъа.

Хь, къычунца йишъяц
эзар екъа,
Яппе, йишъяц «тедаш»
дозал бекъа.
Лойаль, бIаргаш печкъе
ца деш лекха,
Йишъяц аьттув лехаш
лаьтта текха.

Йиш я вахар, дегай
йIовхал екъа,
Йиш я екъа дегIа
къонал-ховхал.
Россех къестош йишъяц
лоамаш декъа,
Ниисса дек цар ираз —
беркат, йIовхал!

✦

КАРТОЕВ Иовкьал.

Сатем боабаьр

Лел со,
Хьуев со,
Сатем бейна,
ДегIа гIоерал яйна —
СомагIа - гIанахьа
сона гу хьо.
Фу дича са хургьяр хьо!

Лех аз,
Ех аз,
Езандаь хьо,
Дега езандаь хьо.
СомагIа - гIанахьа
тIехьа лел со.
Фу дича са хургьяр хьо!

✦

АХИЛЬГОВ Микаьил.

Ши юрт

Говраш хахкал йоаца
готта улиц,
Чкъаьра санна детталуш
дода Тийрк...
Гаьна ваьлча мара
дикка хоалац,
Ваьча мехках хьерчилга —
сина тIийрг.
Арахье лелаш чIоагIа
атта теш со,
Вахар дукха дайза,
оалачох.
«Ваьча мехка мо сердал
цхьаннахьа лешац,
Зехьа алац цигарча
михах а — молх».
Кхетаду аз се цIаварга
хьеже а,
Шедар цигача денна
кердадувл.
Цхьачар керта чу керда
уйлаш кхею,
Вокхар, бихье керда
боахам булл.
Цхьаннена воI ваьа,
цIи тиллай цох сиха,
Кхычар коашка мерза
хьоалчагIа уетт...
Арахье лелаш дагадох
из юха а,
Юха а уйлай кулгаш
цIенгахьа кхувд.
Ши юрт я са. Боккъонца
цаI мара еце а,
Ираз да уж шаккхе
еза хер.
ЦаI я массаза соца
къастар декъаш.
Дилла хьежа кхелла —
шоллагIьяр.

✦

УГУРЧИЕВ Азмат-Гири.

Цхьа дош

Цхьа дош мара эшац,
Сона бохам баккха,
Цхьа дош мара дезац,
Са дог ловзадаккха.

Алхха цхьа дош, цхьа дош,
Да ма хьакха хьа.
Хьоа бацIал хьо лохаш,
Къахьега дийзад са.

Цкъаза, атта дайя
Ший метте дIаотт,
ТIаккха, къайла гIойя,
Миска, цхьаь Iа вут.

ХIаьта а ва со реьза
Деша, воаккхий ву.
Доккха дуне довза
Сона цо гIо ду!

АРЧАКОВ Сали.

* * *

ЗIамига долаш,
Ара ловзаш доахкаш,
Хьона со вицлора
курааьле,
Аз цу сахьат
КIажарг озайора
Хьо сайгахьа хьахьажийта,
аьле.
Доккха хиннад вай,
Цхьабакъда, хIанз а
Кура йоагIаш
бIаргаяйча ара,
Хеталу сона:
Бера хана санна
Из хьа кIажарг
озо йиш ялара.

✦

ЙоIага

Бешлоам тIа вала,
Хала да йоах,
Бешлоам тIа ваьлча,
Шийла я йоах.

Бешлоам тIа вала,
Хала дале,
Бешлоам тIа ваьлча,
Шийла яле.

Эшац тIатоха
Е тIерадаккха,
Бешлоам — хьа дог
Хила деза тIаккха.

✦

ВЕДЗИЖЕВА Лиза.

ТIеххьара гургал

Дешара гургал!..
Ма тайп-тайпера да-кх
Хьа зовне бекар.
Хьалххар школе
боагIараштa,
ГIозбаьнна хьо бене,
Цох тIеххьара
къастараштa
Доал хьа оазах хьегар.

Яхаш мо хет Iа:
«Хилалаш школан сий деш.
Ер да шун вахар»
Цудукье даьккал
дуьц аз
Гургал ,хьа бекар,
Из хийба хьа бераш
Сийрдача новкъа даха!

ХАМХОЕВ Вахь.

Вайнаьха мотт

Хьажал, акхана
беттавча бийсан,
Сигалара седкъий
мишта къег.
Хьажал, моакхаза барт
болча Даьхен,
Дукхача меттала
иллеш мишта дек.

Цу селлар долча
седкъашта юкъе,
БелгалагIа лепаш
цхьабар хул.
Дай-мехкарча
муамашта юкъе,
ХьамсарагIа хеташ
шийбар хул.
Эрий ара наькъагIа
тинначоа,
Сахулседкъа гIонца
уллув боал.
Шийчунца ала дош ца
тоьачоа,
Пушкина бийцар
оарцагIа боал.

Нанас вича денз
Iомош хинначул,
Шийх саг лоархIачоа
безагIа бац.
Дийна ше мел-а
из бицлуш хулачул,
Эхь цунга кхача
доккхагIа дац.
Дегаца дош лутташ
даьша бийца,
Йоазонна меттаза
хинна мотт.
«Сердалон» кепа
Зоврбика хийца,
Йоакхонна мах бовза
наьна мотт.

ПхьегIа тIа,
баьрче къоаноша
бувцаш,
Сийле, хьаькъал, —
деррига хьо да.
Ага тIа,
кхуврче ноаноша бувцаш,
ГIозал, беркат —
деррига хьо да.
Арахье, коа-карта
кIанташа бувцаш,
Денал, эздел —
деррига хьо да.
Хьаста керте мехкараша
бувцаш,
Безам, тешам —
беррига хьо ба.
Кагийча бераша
хьалхара бекабеш,
Ираз, вахар —
деррига хьо да.
Халкъий доттагIал,
Даьхе хестаеш,
Поэзе ганз —
еррига хьо я.

КIоарга оалачоа, —
хьеIа хьаст ба хьо,
Кхетамца тийса
вайнаьха мотт.
Лерга хозачоа, —
ховха тоам ба хьо,
Эзделца къийса
вайнаьха мотт.
Са бIаргий лир,
са дог,
са пхьаьний цIий,
Дуненга «моаршал»
аз денна мотт.
Са рузкъа, са уйлаш,
са керта сий,
ТIеххьара «Iадика»
аз аргдоа мотт.

✦

МАЗИЕВ Микаьил.

Бургац

Арий ара, юрта йисте
Бераш доахкар
ловзар деш.
Царна юкъе
кхестар листа
тIоарска бургац,
дог айдеш.

Аьттехьа наIараш,
аьрдехьа наIараш,
Когий гурмат,
бургаца зов.
Шоайла котало
яккха гIерташ,
Дора бераш
наггахьа дов.

Шокарч, цIогIарч,
къовсам гонахьа:
«Ахьмад Хосойла
вайна тол,
Харцахьа ю цо кхел,
из къонах
Бехке волаш
лайир «гол». —

Раьза воацаш йоахар
пхьаьнне, —
Хувца веза вай
цхелахо».
«Хосо бехке во Iа
хIана?» —
Духьал вар цуй
лоалахо.

ХIаьта бургац —
бийдолг дуне
Ухар сигал,
кхийте ког.
Яцар мотхиг цу
майдане,
Цо ца
деттадолийташ
дог.

ГОРЧХАНОВ Бадруддин

ШИЙЛА КХУВРЧ

ДУВЦАР

Б ИПСА. Тхьовра деиз шийна хьалхашка латтача истола тIа дешаш улача книжка тIара уйла акхаьнна, лайво кIайдаьча ковнагахьа дIахьеж Ахьмад. ДIаяхача бус лаьттача шелало кора бIалгаш тIа дехкача, низткъа хоалуча, зилашва юккъе гIолла дIахьежача цунна бIаргагац сайсача лайво кIайдаь ков а, е цу коа бIийг мо кхувсалуш ловза боарха кIазилг а. Турба санна цIог урагIа дегIа, саькхдаьнна, букъ тIабайта латта шоай лоалахой тайша циск а лец цо. Цун уйлаш коара лай босешка гIолла гаьна а яьнна, хьекхача михал сихагIа уд, цхьан хана гIана-кхелахь дайнараш, мо сина IетгIаш дIатиннараш техкаш.

Ер иттлагIа шу да Ахьмад школе деша уха. Цига дIап-юхеи ухаш цо мел баь никъ вIашагIхеттача Москве дIа а кхаьча юха цIакхоачаргвар. Цига дIа-юха ухача юкъа цо мел яь уйлаш-м дагара е-м счетни машинка а лоархIаергьяцар. ТIеххьара ер дикъ шу-м, дIа мел дахача шерел иттаза дIаьхагIа хиннад цунна. Хатар ца дайзача цун зIамигача дега ца лоадаллал балан дозал денад цар з. Цун кхойтта шу далалехьа кхелхар, боарам боацаш цунна дукхайийза, кхайкорах метта илла цун нана. Из кхелха ши шу а далале, ший бехка кир-наькъа тIа машен тIа а кхийтта, велар да а. Веший воI чу ца лоставича наха шийх доахаргдола бехкаш бахьанце, из ца веззашехьа а ший тхов-кIал воалавир Ахьмад даь вошас. Уккхазара дIадоладелар цунна боккъонца дола балан шераш а.

Пхо йоаца гали мо мара цIаккха а хьал ца вузаш, рузкъа дукхагIа ме хул — дукхагIа яькхлучарех вар Ахьмада даь воша—Макшарип.

— Чо боаттIабаь шиъ боаккхаргболаш яьк«а саг ва из, — оалар цох юртахоша а. БIаьстан юхь йолалушехьа СибарегIа договорах балха водар из. Гуйре тIехьаяхача цIа ма кхаьчча, Iан кийчо е волалора. Болх беш даьккхар тIоаргаца чу дIа а дилле, совхоза хьажкIех катохар цо наьха мо. Цунах базар йора. Массанахьа шийца кхувлар цо Ахьмад. Даь вошас вIалла хьоадацар Ахьмада дешар. «Укх шера итт класс яьккха ваьлча-м, цхьа ди доаккхаргдацар аз укх цIагIа, ца кхувш ца даьккхар», — оалар цо ше-шийца. «Цхьаннахьа балха а ваха, заочно дешаргда-кх институте», — яхаш са тедора.

Пенах боаллача кIувсах букъ а теха менге тIа ягIача ПаьтIе доккха са даьккхар. Сихха маьл дIа а кхайкабаь йистхиннача даь вошас юкъагIьяхар Ахьмада уйлаш.

— Жи, кIаьнк, дIакийчле! Вай даха деза.

— Воти... урокаш-м я са йинза яргIоацаш, — аьлар Ахьмада. Доккха дехар а, вIалла дог доаллачоа хоа ца луш йиса йиш йоаца мискал а яр цу дешашца.

— ГIатта хьо! Урокаша доакъар дулларгдац доахаппа. Силоса кIоаг хьабийллаб ферме. Доаханна дIайилла хIама яц...

— Даьра я-кх. ХIана яц из?! Аьла холи ши доа биззa хьажкIаши-м я. Хьо Iоховргволаш-м вац, — аьлар ПаьтIе.

— НаIалет хила кийна гIоз чкъормабаьнна лийнначa хьа даьна! Хьадар санна хьаькъал хиннадаь вар хьона из «хьахь» ала коа цIог доацаш а.

— Са да вита Iа! Къе хиннавале а вита, миска хиннавале а вита! Кетара кач а лувцаш наьха бун чура араваьхавац са да!..

— Сацийта хIанз хьай иттларски. Коара хол латтаргба, силоса кIоаг — боассалургба. Дулургдолчча хана даьр, накъадоал.

— КIаьнк витал, цун урокаш е еза, — аьлар ПаьтIе, бехказа яла санна.

Лайво къайлабаьнкхача тIоай наькъа тIа гIолла, нагнагахьа «гарт-гарт» аьле тоха а луш йодар дахчан соалоз. ЧIоагIа ца хьекхе а бат морцар шийлача михо Низткъа лерга хозаш шок еттар лакха вольт йолча тока саьргаша. Говра баргаш тIа кIал «гIарж-гIарж» яхаш цIуваар шелало гIорадаь лоа.

Гаьна боацаш, юрта хьалчубодача новкъа гIолла, лаьгIлуш йодар поезд. Цун вагоний кораш, безам тIаозаш сийрда доагар. «МассагIа вахара кхел, уйла хьо Iа хьайца?» — йоахар Ахьмада уйлаша. ЧIоагIа хьогар Ахьмад цу чу багIача нахах. «Уж ираз долаш нах ба. ТIаккха со?!. Со... классера дикагIа болча дешархоех цаI! Со, укх шийлача Iана бус совхоза къоал де волаш ва. А-а, ер гIулакх дита деза фуннагIа даь а! — йоахар цо ше-шийца, даь вешийгахьа букъ берзабаь, соалоза тIа вагIаш. Ахьмад аркъалвохийташ сецар соалоз. Ер юхахьежача хаьхочун цIалг дагIача кхаьчабар уж.

Макшарип сиха Iо а ваьнна цIалгагахьа дIаволавелар, цу хинна ший гIулакха цIалга чура хьаравальнача хаьхочоа дIатIаваха «Ассалам-Iалейкум, Iаьда!» — аьнна салам делар Макшарипа.

— Ва Iалейкум салам! — йиш хаьлача оазаца салам юхаделрзадир вокхо. Из вар цIеча юхьара, лахчача дегIара, мала къаракъ хилча.

Кхы вахарцен нахацен белам ма дIа в

боацаш, телха саг. Къаракъ эца ахча ца хилча, Макшарип санна совхоза боахама тIаккхувш болча наха жIаленна кхосса тIехк санна шу виниг кхоссар цунна.

— Аз хьога тахан дийца гIулакх дахьаш венавар со, — аьлар Макшарипа.

Вокхо ца кхеттачох жоп делар:

— Фу гIулакх да из? — маларах лерттIа хьакIалтIабалацар цун мотт. ХIаьта Макшарипа кетара кисара арайоагIа шуша яйча. гIулакх кхетадаь аьлар. — долле хIаьта шоай гIулакх де, — тIаккха шуша хьа бе а елла сиха цIалга чу вахар. ХIанз из сагота вацар еррига совхоз дIахьой а. шушниг цунга яр! Баьца хьоара кIоага юхе соалоза саца а сацийта Макшарипа аьлар:

— Хьакховдаде, Ахьмад, тIехьашкахьа дада галеш. Жи! Сухал бе беза вай!

КIоага чу а баьнна галеш морхI дахча даккха.

— «Дахча даккха, доахапна пхьор дилла»... ХIама два хьайна, кIеззига са а леIе хьай урокаш елахь хайнахьа, ала а мегаргда хьона, — аьлар даь веший сесаго.

— Волле, волле, цкъа дахча даккха Iа. Из-м зIамига саг ва, — дIатIаваийраар из сесага, — моцалла лергвац.

ТIагIолла веший воI везара кец увттайой а, дагахьа Ахьмад везацар цунна. Ше хьа мел кхелла боахам, сага ца ховш къайлагIа мел дар веший воIа дусаргхилар дагадехача «гарр» аьле оага а веле, дегIа тIара зулам бодар Макшарипа. Доккха са доаккхар, тIехье йоацаш висара гIайгIано есаралла а вите, гIайгIаша Iувшар из. Юха а уж уйлаш сомаьлар цун хьаь чу. Тиркех хьадиллача канала берда йистош чIоагIа хилийта дIаегIача кIарцхалех яр хIанз цо диг деттаж доакъош даьха Iойилла га. Цу-

мара ца биса даь вешийцара бувзам хоадабелга. Бакъда, хIанз ала дезаш лаьрхIар цо из деррига а.

— Iоволле са коара, къотIа! Да хьакхийца...

— Iа ца аьлча а, гIортва со... Iайха со кхабарах доагIар дIадархIалаьъ. Диц ма делахь хьайца аз даь къоал а укх коа-карта аз мел даьр а. Дукха ха яр ер хила деза.

— Ший хIамилгаш гулъе этар Ахьмад. Пхи минот ялале цIагIара ара а ваьнна, лай тIа гIолла, лоаллах уллача ший новнагахьа волавелар. Каст-каста воагIар из уйхаза, даьцеи наьнацеи вахаш яхача хозача ханах, хIанзарча ший вахарах уйла йора. Укх цIагIа чуваьлча дагадохар кIалвисача хана дас аьнна дешаш: «Ахьмад, хьо цаI воацар кхы хIама дац са. Нахаца Iимерза волаш, гIуллакхаца, ахь-эздел долаш хилалахь. Во воI кхийра цун ма алийталахь, хьаьнала, Iайха

диза болабелар ераш. Са ца лоIаш, Iоверзаш - хьалверзаш, шийтталагIа гали дузаш вар Ахьмад. Сов чIоагIа кIаьдвенна бIаргашка боад еттар, юкъага маьхий Iетташ санна лазар ухар.

СалаIа дагахьа Ахьмад хьалнийсалушехьа, Макшарипа эккхийта аьлар:

— Хьалл из ведар, хьалл! Венна саг мо мара дIа-юха хьайна мича воал хьо-м! Ахьмада ховра даь вешийна ше ца везилга. ХIаьта а дийша валлалца цIагIара дIа ца водаш сабарде гIертар из. КIоага чу йисар йовш санна, бий чугIертабеш низткъа мара барч хьа ца хьоарчалуш диза соалоза тIа дехкар цар галеш. ХIаьта а ше дIахьор кIезига хеташ, кIоага чу яькха бIаргаш а лекхаш, Макшарипо йоахар:

Кхоана юхава веза укхаза, ер дика хIама хиннай.

Соалоза тIа а хайша наькъагахьа болабелар уж. «ХIанз-м ах сахьат далале цIагIа хургвар, — уйла йора Ахьмада. Бакъда, цунна хийттар гаьна дар. Силоса кIоага юхе кхаьчача яькхача дего ца вуташ, Макшарипа аьлар:

— Укх галеш тIа тесса силос йихьача фу дар-хьогI? Из Iаьла яха жIали булкъаш чубийтта Iодижа хургда. Iовала, кIаьнк, Iовала! —яхаш доагар цун сутара бIаргаш.

— Iа Iочуваьле хьалтасса, аз дIатIайоттаргья. — йоахар цо гIадваха. Макшарипа сутарало цецвоахаш «фу де деза укханна рузкъа, даа а мала а, боахам а хилча, кхы дезал а мичаб укхай? — уйла йора Ахьмада, кIоаг чура силос хьалтувсашшехь. Бийса дикка юкъелхаьр йоккхача соалоза тIа силос а етта уж боккхача наькъ тIа бовлаш. ХьалтIабовла беза моттиг ира балам болаш яр. Соалоз дIаоза а ца могаш, юхесецар говр. ТIера Iо а баьнна, шод етташ говр човхайир Макшарипа. Сов чIоагIа гIерташ, ланех сийгаш дIаухийташ, говр наькъа тIа хьалтIальнна соцашехь а, «къарс - къарс», аьнна тата а даьнна, соалоза цхьа оагIув Iолохбелар. «ХIанз фу хилар-хьогI укхох?!« — аьнна IокIалхьожашехьа а. Макшарипага цIогIа даьлар:

— А-ай, даьла йов хьа даь цIи! Тховсара ма ловзаьлар хьо, ялам!

— Фу хилар цигача, вотиe? — хьаьттар Ахьмада.

— Даьра соалоза гIона церган каг-м еннай! — йиш ехача оазаца жоп делар Макшарипа.

— ХIанз дIаозаргйий ер говро?

— ДIаозе а, соалоз вIашагIъялар ихерам болаш да гIулакх! Ер силоси галеши тIера Iо а даьха укхаза Iодохкаргда вай, со галешца Iергва, хьо соалоз ийце чу а гIойя, гIудалкх а йоалаеш вола.

— Тховсаре?! — аьлар цецваьннача Ахьмада.

— ХIаьта?! Iокховса-м валлац хьо ераш, селлар къа а хьийга? — Силос Iокхосса соалоза тIа хьалтIаваьлар Макшарип.

Ше коа кхаьчача, фу хиннад ца ховш, саготдеш агIача ПаьтIе дог а тедаь. гIудалкх дIа а ека, Макшарип волча юхавахар Ахьмад. Цу бус чIоагIо йир Ахьмада: кхы цу тайнарча гIулакха Макшарипаца ара ца вала.

«Вотин морг ва-кх со а. Цуцца аз къоал дича, къу веций со? Хьалийцача цунца суд агIаций сона? МалагIча гIода? Мала веияа са ер ца леладича? Дутаргда-кх дешар а. ПТУ ваха мегаций со деша. Тахан совхоза къоал де чо — кхоана моллагIчоа а дергда къоал. Са никъ кхы ба» — йоахар Ахьмада уйлаша.

Хьаь чу кхестача уйлаша сатем боабаь шолхера чувоагIар Ахьмад шоатта дийнахьа. Ер чувоалашехьа хьа хьежар цунгахьа даь воша:

— ХIа, хьо ханчахьа воагIа, — аьлар цо. Шолхаш а доаркадаь, соалоза гIона церган еш вагIар из коа юкъе. «Хьажа хьо, кIарцхалах еш воалийи церган? Валлац кхы кагъалийта м», — аьлар Ахьмада ше-шийца.

— Жи! Хьайна тIера хIа ма дIа в [illegible]

нах ше деттаж дола диг веший воIо ший боахамах деттаж мо хетаделар цунна. Тиша хIамаш тIа а йийха из хьаараваьлча а хетаделар: «хьажалахь, хIанз аз хьай боахамах фата мишта тох?» яхаш из воагIаш санна.

«Со варгвац ишта ваьха. Са никъ цIена а сийрда а хила беза. Даь вешийца из деш дола къоал а аз айса лер морг да» — хетар Ахьмада.

Цхьаь дийнахьа школера ше чувеча, шийна тIера барзкъаш Iо а даьха тиша дараш тIадийхар цо.

ХIанз фу ду Iа? — хьаьттар ПаьтIе.

— Коа кулг тоха воал. — аьлар Ахьмада. — «Коа, цIагIа мел дар дергда аз. ТIаккха вита мег даь вошас». — йоахар цун уйлаша.

— Цкъа хIама диэ. тохал из кулг, — аьлар ПаьтIе юха а.

— А, хьалхагIа де дезар а даь, тIаккха, — дуаргда, — аьлар цо.

Цо Iодаьха барзкъаш хьалъоахка дагахьа хьалъийцар ПаьтIе. Пиджака кисара Iодежар цхьа книжкилг.

— Хьахьочхал! — аьлар Макшарипа. ПаьтIе дIакховдадир.

— ХIахI! Комсомольски Устав киса леладе ваьнивале-м, кастта билет а леладергда хьона, — аьлар цо.

— Хьона фу бала ба цун? Леладайтал Устав а билет а. Бер ма дий из. ХIанз Iа леладер леладечул-м фуннагIа леладар тол.

— Сацийта! Кхы «чикъ» ма даккхалахь!

— Ма-ма! — ПаьтIе яххашехь, пешка чу дахийтар цо Устав.

— Эшшахь! Ма хьаштдоацаш кхессар-кх Iа из. Вай мара кхы йIовхало йоацаш гIийла бо ма дий из, —бIаргех ший йовлакха ткъам хьекхар ПаьтIе.

— Со вац цох бо даьр. Далла дикагIа хов хьона. Бехкача ма боахкалба из сона ги а велла бахараш! — Ахьмада дан-нанеи лар Макшарипа дийцараш, — шоай когаш бохьбе вугалва цар из!

— Остоахпируллох! Даьлах тийша ва хьо. Ма чIоагIа дог да-кх из хьа дар...

Коа кулг а теха чувера Ахьмад. Цхьа халахетар хиниилга кхетадир цо ПаьтIе тIаьдача бIаргех. Сихха хIама а кхаьлла, хьалъуллача пиджака киса кхайдар из руч-ка хьабаккха. Дагахь дар ше цу киса делла устав, из шийна денна Миповси...

— ПаьтIи, цхьа книжкилг доаллар-кх укх киса, — хьаьттар цо.

— Даьра доаллар... — эгIазалца шийга хьакъерзача маьра бIаргаша соцайир из цкъарчоа. ТIаккха тIатехар:

— Хьай даь вешийга хатал Iа.

— Из пешка чу дахар, кIаьнк. Билет дахьаш хьо чувоагIе, из а гIоргда, цунна тIеххьа!

— Мишта, пешка чу?! — ийккхар цецваьннача Ахьмадага.

— Иштта, пешка чу! — велавелар из, шийна хьалхашка латтар веший воI а воацаш, Iу волаш санна. Кхоана комсомольски а ломма партийни а.

«Укхо-м сийрда, хоза мел дар а доагадергдар чилла еш. Укхо — жуккарго, къуноэ... — кхехкаш яр Ахьмада уйлаш.

— Цу устава тIа язъаьча цхьан мугIара мах бац-кх, воти, хьа деррига вахара.

— Аьъ! Фу аьлар Iа!? — ийккхар цунга, шийна хоадочох ца тешаш.

— Ваьлар аьлар-кх. — КIирвенна, дог кхардаш бIарахьежар из даь вешийна.

— ХьатIалала хьа уж! Хьажал, мишта хьеш даь вешийга, къотIа! — Хьал а гIетта гIанд бе деллар даь вошо?

— Садар! Даьлах тийша ва хьо, — ПаьтIе хьалваьдар цунна бе доалла гIард.

— Кхьдар вайна воагIа со, — вахал. — Волаша ма воалзалва хьо сона веза ваха хьа дар!

— Са дас а Iа санна... Iа санна йовсарал леладалац... Ахьмада Iо а вала... — чу хиъаш сай мессал... лоалла...

даьчох вахалахь». ДIатIа а ваха сурта хьалхашкa сецар Ахьмад. БIаргех, хийцца, Iодоладелар хи тIадамаш. Дукха лаьттар из сурта хьалхашка. Цунна духьала латтар даьца - наьнаца вахаш яьккхе ираза ха. Дунен рузкъа лургдар цо цу ханах цхьа ди юхадайтарг. Ма хьалха дитар оаша ер дуне, йоахар Ахьмадо ший хий Iоухa бIаргаш суртагахьа хьаллекхаш. Шин бIаргех Iонхача хиво коч тIоадлеш ши кIаьд оттабаьбар наьхха тIа. Шелало уйлаех ваьккхар Ахьмад. Даькха дахча арара чу а дена, цIи йийзар цо, электрически лампа сегар. Наьна чемодана чура книжкаш хьайица деша Iохайра из пешка юхе. Цхьа ха аьлча, ниI цIовзаьъ пхьегIаш бе а йоахкаш цIагIа чу яьлар ПаьтIи. — Хьавола, напилг, аз даа хIама денад. ДIаэца, са чехка чуяха еза, со еннлга хойя, яппарраш еш соцаргвац, хала, лечкъа йоагIа со.

— А, баркал. Езаш сона, ПаьтIи. Со-м меца вац! — аьнна дуа хIама хьа ца эца веннавар Ахьмад.

— Из къамаьл эшаш дац. Хьавола, хьайга яхар де Меца хьо вий-веций сона хов. — аьнна хьакховдайир ПаьтIе пхьегIаш.

— Баркал хилда хьона, ПаьтIи, — аьлар Ахьмада. ПаьтIена тIехьа а кхайка. «Дика саг я-кх, чIоагIа дика саг», — йоахар цо ше-шийца, къа долаш саг а я. цу халача сагаца яхаш. Сона бIарга а гуш массаза халахетар оттадаьд ПаьтIена. — Тоьал ха яьккхар Ахьмада хIама диа ваьлча, дешаш ва гIаш. ТIаккха аьшка менги тохкабаь, пешка уллув хьа а оттабаь, Iовижар из. Бакъда, Iовижача а керта чу кхестача уйлаша тхьовсийтацар. «Кхы юхаваха йиш яц даь веший цIагIа. Городе Iо а ваха балха оттаргва. Дешар а дутаргдац, сайрийнарча школе деша ухаргва. Дуне доккха да. хьаде шортта балхаш да. Iурра. Ахьмад ПаьтIе сомаваьнкхача хана сатоссаш латтар. Iовужаш Ахьмада дIачутилла дахча сиха даьга а даьнна, цIагIа шийла яр.

— Ахьмад. хьалгIатта. Чуг дIа ца йоллаш Iа хIана вижавар хьо? Жи, хьалгIатта. Маки аз хала къинтIера ваьккхав хьона. Укх къавенначун гIулакх-м дацар хьа кадаьхатех кулг тоха, фу дергда, во оамал йолаш саг ва, — хIанз а набарах воаллаш хала бIаргаш хьалекхаш, урагIетта латтача Ахьмадага бехказалла гIерташ санна, къамаьл дора ПаьтIес. Ахьмада цун къамаьлз духьала хIама алацар ГIанахьа долаш санна духьалъуттар цунна селхан хиннар.

— Маки вай гаргала наьха саг йоагIача ваха цIагIа вац. со а цига йода. Чу а гIойя хьайна хIама даа.

Ахьмад даь веший цIагIа чу вахар. цIагIа саг воацар. метта а даьнна «харо» делла Iодижа уллар тайша циск ца лаьрхIача. Сихо ший цIагIа дIачувахар из. Ший цIена барзкъаш тIадайхар. Хьоар чалуртйола хIама хьахьоарчайир. Цун тIехьагIа тоьала ха лаьккхар уйла еш. Пенах хьадаьннха, наьна хиннача чемодана чу даллар дай-нанеи цхьаи дагIа сурт. ЧуIолла дIа-юха хьекар из. Цунна доалаш а хьамсара а дар укх чу мел дар: денагIар, шийна гIара хIара тамагI, сек а тIехьа.

— ДегIадале, цкъа вIашагIкхетаргда-кх вай, са даьналнен йIовхало лаьтта цIа, — аьнна чемодан бе оалар цо.

«Кхетареда» — аха — кхера санна дайнар даьсса цIа-цаш.

Айлуш латтача, малхо кхетадеча гIоадабаьча наькъ тIа гIолла водар из. Мора йоацаш йийна яр сигале. Шелазо моцаш яхь. Хьалхашкахьа дукха а хазваш яр, урхел а аьлдаI а тела деаш. Цхьабаьала. Ахьмад дог тийша вар фуннагIа а шийна... лоалуржалараш.

«СЕРДАЛО»

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

ПОЛЬША. Производствана стабилизаци яра наькъагIа мехкарча кхыча предприятешта юкъе толамегIа болх беш я судостроительни автомобилестроительни промышленноста предприятеш.

Дукхачa шерашка советски партнерашца цхьана гIулакхаш а леладеш уж дичача хьал тIа я, царех дукхагIъяраш малхбузерча мехкий импортах тийша хIама долаш лц.

СУРТА ТIА: Гданьскерчa Парижски Коммуна цIерагIчa верфешка.

Укхаза хIанз хьалдеш латт экспорта лоьрхIа ялх кема.

ЦАФ—ТАСС.

ДУНЕ ЦХЬАН КIИРАГIА

МАШАРА ПОЛИТИКАНА МУТIАХЬА ХИЛАР

Комсомола XIX съезде Л. И. Брежнева дьча къамьла тIа доазол арахьарча наблюдателий теркам тIаэзаб, эггара хьалха Советски Союза арахьарча политиках дувцача разделаша: дукхьал цига дувц советски наха хиша ца Iеш, ишта ерригача вдамлешна, вай планета ихела боккха лоархIам бола дешаш.

Цу къамьлага къаьстта чIоагIагIа хьашт долаш хьежаш хиннаб дунен тIа. ГIулакх сенах латт аьлча, яз латт океанал дехьа тIехьарча хана «чIоагIа машар хилийтара» а «стратегически герзий дакъе Советски Союзаца дIа-юха деча къамьлага доггдахара» а хьакъехьа хабараш дувца болабаларах. Цунна цхьана доацар дуаш цига вай мехках, эггара бIехагIа дола гIулакхаш цунна дIатIадахка гIерт, герзаш Iоадара программа шерра дIа а йоаржаеш. Дунен общественноста ха лов: фу духьала оттадергда Советски Союзо цу ши духьа лелаеча политикана?

Къамьла анализ еча хаяа вай доттагIийи моастагIийи уйла цхьан хIаман тIехь вIашагIкхеташ я: ден повесткана юкъейнхьай 80-ча шерашта йола советски машара программа кхы дIахо детIайоалаеши кIоаршеши йола инициативаш. Кхыметтел КIайча цIагIа а кепатехай, масала, «Оаха могаду стратегически ядерни герзаш лоархIам боллаш кIезигдара хьакъехьа переговораш дIайолае кийча да аьнна президента Л. И. Брежнева дIакхайкадаьр» яхаш йола заявлени.

Советски керда предложенеш лоархIамен актуальни йолга кхетадеш хилар цар чулоацама лардa тIа латташ да. Малхбузенгa аьнадар шинна а оагIон лардa тIа яIаш дIа-юха гIойле йолча боарамех Европе таьна кхетар юкъерча боараме дола ядерни средствашка кIезигьяра хьакъехьа барт бе вай, аьнна. ДIахо, цунга къаьтта дIаьвьнадар, Советски Союзо шийоагIонгахьарча порядкагIа СССР европейски дакъ тIа таьна кхетар юкъерча боараме дола ракеташ хIанзаехьа а дика кIезигъя аьнна.

Стратегически герзех аьлча, дIетайтад хIанзаехьа а, цу хьакъехьара переговораш дIайолалуцше и, дукхалга диллача цу тайпара герзаш дукхагIа хулайтаргдоацаш, царна модернизаци яра ма-могга чIоагIагIа доацуш отторгдолаш ВIашагIкхийттача Штаташна барт бе кийча хилар. Из дича США а СССР а оагIонгахьара стратегически хьала стабильность толлаярга кходачадеш дола гIулакхаш леладе торо хургьяр.

Кердачa советски предложенеш цу дакъе конструктивни переговораш яра чIоагIа лардa йолл. Цу тайпара переговораш хила еза стратегически герзашта боккохьа дозауоттадергдолаш укх [illegible]

«Советски поацан [illegible]

тона позиией чIоагIагIа уйла яь вIаштIехьъяьнкхалга цIаькха а гуш да». Цу тайпара «Либерасьон» яхача французски газето яздечо къаьтта хьахьоих дунен общественноста, цу дакъе Малхбузехьа а. советски керда инициативаш могаеш хилар.

ТIЕМА КИЙЧОНАШ СИХЪЮ

Люксембурге шийолх чакхбаьккхаб 15 мехка — Къулбаседатлантически блока доакъошхой — кхыча мехкашцарча гIулакхий министрий боараме хиннача НАТО Совета бIаьстанара сесси. Из хилар хIапзарча дунен халкъашта юкъерча хьала лоархIамерча проблемай хьакъехьарча шоай юкъерча позицешта дагабовлара укх шера 10 июне Бонне хургдолча цу мехкий паччахьалкхенаштен правительстваштен керте латтарий вIашагIкхетара кийчо яр санна. Сессе а цун кулуарашка а чIоагIа хьинар айдаь къамьлаш деш, «ка луш боаца» НАТО гIоллара дукхха партнераш вашингтонски администраце агрессивни наькъа раьза бе гIерташ хиннав США пачхахьалкхен секретарь А. Хейг.

Сесси чакхъяьнначул тIехьагIа кепатеха араьяннхача тIехьарча коммюнике, шеко а йоацаш хьахьоих США а НАТО блока а доал ду гIозараш дIахо йодача хана а машарая дунен халкъашта юкъерча кхерамзлеянен кхерам тIаоттабеш дола герзаш Iоаде лерхIаш хилар. НАТО блока «тIема низ» массе оагIорахьара чIоагIбе, «кхерам тIатувса» системаш «хила йоагIача боараме» хилийта яхаш милитаристски тIахьехамаш долаш а я из.

Машара гIулакха кхераме йола шоай планаш «советски кхерама» хьакъехьа доацар дувцарца къайла а кхухьаш, атлантически министраша хьаллаьцаб Советски Союзал тIех тIема кийчо яра бола Вашингтона никъ, могаяьй стратегически герзаш дукхагIа хилийтара йола дукхха миллиардаш доллараш дIадахийта лаьрхIа программаш. Цуица цхьана цар теркал ца беш битаб хIара ди тIехьагIа ВIашагIкхийттача Штаташнен Малхбузен Европен дегIабоагIаш бола тIема духьалора болам, хIаьта, мадарра аьлча, блока милитаристски кийчо дIахо яхьен шеръен «бокъо» а ешай.

Теркам тIарзаш да таьна кхетар юкъерча боараме дола керда американски ядерни ракеташ Европе дIанискъяра дIахо сихха кийчо е НАТО лерхIаш хилар министраша баьндаьнга. Цунца цхьана цар, ма-дарра аьлча, Европера таьна кхетар юкъерча боараме дола ерригта ядерни средствашцIенъяь дIайоахийта е шинна а оагIон лардa тIа уж дикка кIезигъяьнга шоай чулоаца бола советски предложенеш теркал ца еш йитай. Люксембургски сесси доаллашоаца ишта хьахьоихад Къулбаседатлантике Лондона леладеча авантюраца шоай мутIахьа хилар а.

Ишта, «атлантически солидарность» ца талхийтар духьа американски администраце Iоткъам а беш НАТО Совето тIанийцай герзашта доазув оттадараш укх кIезигдараш а йоацаш, хьаьнахьа доацаш уж дIахо Iоадерта дукхьал кхайлламдахьара гIулакх деш йола решени.

Шено йоацаш да, малхбузера мехкийна дIахо йода хана а дукхагIа царна тIема дукхагIа [illegible]

лоацараша дIадех ядерни тIема кхерам дIабаккхар, герзаш дIадахарси кхоххам кIаьдбелга чIоагIдарен практически гIулакхаш чакхдахар.

КIОАРГА КРИЗИС

Кхыметтел цIенхаштара конфликташ дукха йолаш ткъаь пхиъ шера хьаденача «Юкъарча рынка» историена цIаккха а яIзаяц хIанз цу чу эттар санна кIоарга кризис. Укх деношна Брюсселе хинна Европейски Экономически Сообщества мехкий юрта боахама министрий вIашагIкхетар чакхдаьккачул тIехьагIа малхбузерча газеташ тIа араювла йолаелар бIарг тIаоттаьш дола дешаш керте яздаь йола дукхха статьяш: «ЕЭС гIирс чухарцаш латт», «ЗIамигача Европаца цIаккха ца кхийттача тайпара хIама кхийттай», и. кх. дI.

Мадарра аьлча, фуд Брюсселе хиннар, селла чIоагIа Малхбузен массови информаце средстваш ишта корзагIйоахаш? Министрий совещане цкъа санна дукхаза а дийцад «иттанс» мехкашкарча укх шерен хьатIадоагIача шерен юртбоахама продукце закупочни маьхий хьакъехьара дош. Из дош къоаста ца луш дукха хана деза хьайоагIа сообщество.

Европейски сообщества комиссе — «Юкъарча рынка» исполнительни органо — рекомендацеш тIанийцай Малхбузен Европа континентальни дакъа тIарча массехк миллион фермерски боахамо беча IоткъамагIа юкъера лаьрхIача уж маьхаш 10.5 процент тIатоха аьнна. Цунна хьайдда духьала яьнпай дукхха юрта боахама продукци арахьара хьатIаккхухьаш йола Британи. Консервативни правительства лерхIаш хиннад Англе взносий боарам шIезингбар духьа, ше яхар дайта гIерташ лаьцача позицеца партнерашта Iоткъам бе.

Лондон духьала ялараз дукххача хана блокировани яь лаьттад юртбоахама продукце закупочни маьхий хьакъехьара дош. Цхьабакъда, юххера а Брюсселе вIашагIкхийттача хана итт министрах шIс, дукхагIбараш раьза а болаш, керда маьхаш чIоагIдара тIехьа хиннай. Британегара вето бокъо дIа а йоакихаш ЕЭС министраша цунца цхьана толлаьй «Юкъарча рынка» доакъошхо из хилара керттера ярех йола цхьа услови.

Англе партиераша цу дешна хьакъехьа ишта хаьдда решени яр Фолклендски (Мальвински) гIайренашца юваенна Аргентинаца цун конфликт оттарах цу мехка хIоца этта шой тайпара хьал баьдьан долаш хила а тарлу.

Англеи сообщества кхыча мехкийи кулгалхошта юкъе чIоагIагIа полемика йолаеннай. ФРГ юрта боахама министра шийанглийски коллегага духхьал дIаьлинад «шун правительство сон дукха провокационни позици лелаеш хьасинай». Англе премьер-министра М. Тэтчера белгалдаьккхад Великобритание вето бокъо теркал ца а еш Брюсселе тIанийцача решене «Англи сообщество [illegible]

Ю. РОМАНЦЕВ,
В. МАТИН,
Ю. ЛОПАТИН
(ТАСС).

Сакъердаме дувцараш

Хьужара доша ухаш хиннав Цаген. Шийн мутIаламаш жайнаш деша Iо а хоашабиня, ше вагIача тIьоесаш хиннав цар на хьоаш хинна къаьенна молла.

— Аьъ, молла, хьо-м серрапца тIьейсе ма вагIий, — аьнна хиннад цхьан дийнахьа из зийначa Цагена.

— ВагIац даьра со-м тIьайсе, — аьннад молла. — БIаргаш дIа а къайла, даьлаца къамьел деш ва-кх!

ХIаьта цхьан дийнахьа шийн даьца хилача балха а ваьлла деша веначa Цагена а вагIача наб ккийтта хиннай.

— Аьъ, ва кIаьнк, наб е-м вехавец хьо укхаза! — каьттад Цагенага цу гIулакха раьза волцача молла.

— Со-м вац наб еш, — аьннад Цагена. — Хьо санна даьлаца къамьел деш ва-кх!

— ТIаккха, тIаккха... Фу аьлар хьога цу даьлас! — хаьттад Цаген юхьIаьржоттаве дагадехача молла.

— Шун молла сона аIалла вовзаш а вац аьлар-кх! — аьнад Цагена.

ХЬО А МА ТЕШАЛАХЬ!

— ЦIаккха а из къол-моцал дIакъесташ мичай хьогI м, ва Цаген. Базар тIа кхаччалца гиделла ер топпара кхабилгаш чуйола гали Iа дIадахьаре, кестта хьо а вIаьхий хургволаш массехк дика хьехар дергдар аз хьона, — аьнна хиннад Цагенага цхьан дийнахьа цун вIаьхийча юртхочо.

— Мегаьд хIаьта, дIаьоргда аз хьона из, аьнна раьза хиннав цу гIулакха Цаген.

— Наха фуннагIа моллагIа дувце а, гIийла деле а, къаьна деле а, къоахка деле а дулх топ хьона, Цаген, — аьннад вIаьхийча юртхочо, Цагена галиги а делла, уж новкъа баьннача хача.

— Цхьаькха а да хьона. Цаген! БIагIара яле а, астагIа яле а, берагIа яле а йо! топ къона! — аьннад юртхочо цар ах никъ баьчул тIехьагIа.

— Нах-м фуннагIа моллагIа дувцаргда хьона, Цаген, цхьабакьда, цIаккха а ма тешалахь, вIалла а кила йиш йоацача хIамах! Iоттаде Iа галиI — аьннад юртхочо шоаш базар тIа дIакхаьчача хана.

Юххера а цо ше Iехаво аьнна лаьрхIаьга боьоцца гучадаьннача Цагена, лостадаь цун гали лаьттах Iо а теха, аьннад:

— Ма хьохараш а дар-кх меттахьа, воше, Iа сона даьраш! ТIаккха аз хьона а де мегаргдеций цхьа хьехар? Нагахьа санна аххарех цьаькха а кхабилг бIарча я аьнна къайга саго оале, хьо а ма тешалахь!

ВIАЛЛА ДАКЪА А КХАЧИЙТАДАЦ

— Са да мала хиннав хой шоана! Сай да санна хьаькъал долаш ва шоана со а, — яхаш каст-каста доккхал деш хиннав Цагена лоалахо.

— Мегаьд хIаьта, мегаьд,— аьннад цхьан дийнахьа цун хабараш кIордадаьча Цагена. — ХIаьта хьол совгIа кхы воша е йиша хиннадий шун!

— Хиннаб даьра кхо вошей кхо йишой-м, — аьннад вокхо.

— Даьллахьа, воше, ма озабезамаш деш сиг хинна хила веза-кх из шун да, — аьннад Цагена. — Хьона-м хьаькъалах вIалла дакъа а мича кхачийтад цо!

ГIАШ ВАХА ВЕЗАРГВАЦАР

Цхьан дийнахьа дикача говра тIа а хоаваь, шийн шин новкъостаца цхьана къыча юрта яхача йоIех бIаргтоха вахийта хиннав Цаген цун даь-вошас.

— Аьъ, Цаген, хIанз фу хилар цига! — хаьттад говраш а йоацеш уж гIаш цIабоагIаш бIаргбайнача даь-вошас.

— Даьра ккоикха е говр тхона топаш тIа а оттаьь дуьалбаьннача зберагаша дIа-м йигар, — аьннад Цагена новкъостех цхьанна.

— Да ма хьакха цун даьллахьа... Со хиннавалар-их шуце, сай говра тIа а вагIаш. ТIаккха хоарглар-их царна! — кийнад цу гIулакха чIоагIа раьза воацача Цагена даь-вошига.

— Даьра, воти, хоарггахьа, тIаккха-м аьлгагIа вочча абарга а гIаш вела везаргвацар хьона! — аьннад цу хьалце дош ца оалаш юстаро лаьттача Цагена.

СЕДКЪАШ ХЬАДУ-КХ

— Сигала керда бутт гучабаьлча, фу хул-хьогI цу кьаьнача баттаз! — хаьттад Цагенага.

— Массехк дакъах из биньа е биньъе, сигалера седкъаш хьаду-кх, — аьннад Цагена.

ВЕЦАРЕ БАКЪАХЬА ВАР

Нах а ма уйни вьоагIа аьнна, цхьан дийнахьа кьоагIа ваха лаьрхIад Цагена а. ХIаьта хур хургда из уйлагIа аьнна ваха, шин шучан цIагIа ра дий дикагIа нола кIамаш сельош Цаген воаллача ноха [illegible] кьиттадI

— Аьъ, Цаген, хьо вецнаI ХIана фу леладу Iа!

— Со даьра вар из. ХIаьта а вецара бакъахьа вар, — яхад Цагена.

ДIаяздаьр АБУ МАЛЬСАГОВ.

Дукха ба Наьсарен района дика къахьегаш а дика толлаш доахаш а бола ерсий, татараш, нохчий, гIалгIай; кхыдолча къамий нах.

Олег Алексеевич Гусев Назране болх беш вола тоъала ха я. 1961-ча шера город Орджоникидзе музыкальни училища дирижерско-хоровой отделени чакхъьяьннахачул тIехьагIа, цо болх баьб тайп-тайпарча музыкальни школашка фортепиано класс лелаеш, пул совгIа, цо дIамелкхаьчача Олег Алексеевича вIашагIйийхай художественни самодеятельноста кружокаш. Ишта, ше музыкальни школе болх беш воллаше а 1979 шера цо вIашагIъелла Наьсарерча РДК кагирхой ансамблаш, болх бу цо № 4 йолча школе, № 13 йолча школа - интернате а.

Хьинар долаш дика организатор хиларал совгIа, дика музыкант а ва из. Цунна лакха ца ховш цхьаккха музыкальни инструмент иц. Из говзал лакха хиларах, цунна тоналхьа массе хана а кагирхой хул.

Массехк ди хьалха № 13 йолча школа - интернате хиннача директорий семинаре гайтар Гусева шийчъяь «Ленин а музыка а» яха сайре. Сийлахь - воккха баьчча хеставеш дешархоша дIаоалача иллеца дIайолалир Олег Алексеевича из сайре. ЛаьрхIа дIта костюмаш тIа а юхаш хола кийчдення да беращ. Иллеоаз хьадача, хьахол сайре дIаьвои волча дешархоуп оал. Цо белгалйоаккх В. И. Ленина дукха езаш хинна ашараш, цо а цун новкъосташа я даьха революционни иллеш: «Варшавянка», «Дубинушка», Бетховена сонаташ, ишта кхыдараш а.

ЛадугIаш багIараштa хьадухьал отт уж таьпара шераш, революционерий. ХIаьта цар баьчча хиннача В. И. Ленина лакхара уйла, цар майра дегаш, цхьаккха хIамах шекдаргдоаца цар нигат. ЧIоагIа тоам хинна, ишта дика кийчъяьча сайрийна раьза хинна, Олег Алексеевича баркал аьлар цига вIашагIтеха хиннача республикерча школай-интернатий директораша.

Назрановски городской культура ЦIен халкъа филармони хьесллаш хола ашараш локхаш, белгалъяьлар Гусева вIашагIъелла йола кагирхой вокально-инструментальни ансамбль. Цу ансамбло шийолх дика беш хилар а, хIаьта цун кулгалхо Олег Алексеевич дика специалист хилар а белгалдаьккхар композитора А. М. Халебене.

Шийн мукъа мел йола ха самодеятельность дегIайоалаеш, цунца кагирхошта коммунистически кхетам лушхьадоагIа хьинар дола хьехархо.

Цул совгIа, из ва дика говзал йолаш вола фотограф, цудухьа из наькьаоал цхьа моллагIа йола общественни мероприяти дIаьоан хилча фотокарточкаш даха. Из бахьан долаш культура учреждений вIаштIехьдола фотовыставкаш е а, царна культура а искусства а пропаганда е а.

Массанена везаш массанена лоеш, вай хьалкхуяш йола тIехье коммунистически кхетамца хьалхеш, шийо, са ца кходеш воаллаш вилза сиг ва Назранерча музыкальни училища хьехархо Гусев Олег Алексеевич.

Хьинар дола хьехархо

А. САГОВ,
тха соб. корр.

КУЛЬТБОЛХЛОЙ ГIУЛАКХАШ

Юртарча библиотекаца бувзам а лоаттабеш, цхьана болх а беш, КПСС XXVI съезда решенеш вахара юкъеяхулаш, юртарча наьха культурни хьашташ ма хулла дикагIа кхоачашде гIерташ хьабоагIа Сунженски района Карабулакерча С. М. Кирова цIерагIча колхоза культура ЦIен болхлой.

Цар чакхйоаха мероприятеш тайп-тайпара формаш а чулоацам а болаш я. Масала, саг йоагIаш-йодаш моттиг хуле брака торжественни регистраци ю, эскаре гIулакх де болха кагирхой безбеш накъабоах, ишта безбу пенсе болха колхозхой. Каст-каста хьайбаш лелалеча фермашка чакхдоах «Культура денош».

Уж деноаш долча хана ферме хул лораша, быткомбината дакъа лоацаш йола мероприятеш. Ишта, промышленни товараш дахьаш боагIа райпо болхлой, художественни самодеятельноста коллективаша музыкальни школаца цхьана кийчду доккха концерт.

Тха ферма база тIа хиннай ерригача культболхлой семинар а. Цига дакъа лаьцар райисполкома культура отдела заведующе З. В. Февралеве, лектора В. Т. Чебоксарова, С. М. Кирова цIерагIча колхоза парторганизаце секретара В. П. Денисова, ферма заведующе Б. Х. Мерякоева, кхычар. Семинаре дийцар юртарча наьха культурни хьашташ кхы а дикагIа кхоачашдара наькъашца дувзаденна дешаш.

Ер шу къаьстта белгала да вай мехкарча а республикерча а наха. Из дувзадешна да СССР а Нохч-ГIалгIай автономе а юбилейшца. Цу лоархIамечa событешта баха ма боаггIара накъабаха гIерташ дукха къахьег колхоза культура ЦIен болхлоша. ХIанзле чакхъяьнкхай «Яьча денца — хьамсара республика!» яха сайре, «ДоттагIала биографи», «Са мохк — са курал», «ДоттагIала хьаст» яха беседаш. ЦIейнца ювзаенна мероприятеш болхлошта юкъе санна, берашта юкъе а чакхъяьхай, царех я «Шийн мехках дукхагIа ховчо», цох дукхагIа дувцаргда» яха викторина, утренникаш.

Боккха болх дIахьу моттигерча Советашка хургдолча хоржамашта хетабаь а. Берригача агитатораша ю беседаш, агитпункташка болх беча дакъа лоац.

ХIаьта ялат чуэцача замалахьа берригa болх дIахьу ихашкарча станашка. «Ялат чуэцача хана — берригa болх кхай тIа» яхача девизах къахьегаш шерра дIайовзийт дикагIболча механизаторий опыт.

Юртарча кагирхой салаIа, сакъерда безам хул. Цудухьа царна лаьрхIа кийчъю салаIара сайренаш, художественни фильмаш хьоих. Клубе я кагирхой газет, журнал деша, шашкех, шахматех ловза торо хулийташ йола моттиг. Уж ерригa мероприятеш чакхйоахача дика гIо ду тхона колхоза председателa А. М. Гвача, юртарча берий библиотека библиотекара Т. Оздоевас, боккхагIчарна лаьрхIача библиотека библиотекара А. Ведзижевас. Парте а пачхаьалкхено а дIа ма дехара чакхйоах оаха тхоай мероприятеш, бакъда, кагирхошца беш бола болх кхы а дикагIа лер юташ хилийтара Карабулаке хьалде деза культура ЦIа.

В. МИРОНОВА.
Карабулакерча С. М. Кирова цIерагIча колхоза культура ЦIен директор.

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

25 МАЙ
I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха».
8.15 — Мультипликационни фильмаш.
8.20 — «Маьлха чам». Дукхасерийни художественни фильм. Фильм 1-гIа.
10.10 — Iилмаи - популярни фильм.
11.15 — ГнесиногIар цIерагIча музыкально-педагогически института коллективий концерт.
11.35 — «Кердадараш».
14.30 — «Кердадараш».
14.50 — «Зайбастуза дола нерданаре» яхача телевизионни фильма премьера.
15.20 — Аргентински фольклорни ансамбла концерт.
15.50 — Хьа ленински библиотека. «Великий почин».
16.20 — Африка кортамуьаьхен Деша. Кинопрограмма.
17.00 — «Горизонт».
18.00 — «Сиг лаьтташ тIа». Iилмаи - популярни фильма премьера.
18.45 — «Тахан дунен тIа».
19.00 — Концерт.
19.05 — «Закон лораеш». СССР прокуратура 60 шу дизарга. Передача яхача хана СССР Генеральни прокурора А. М. Рекункова.
19.55 — «Маьлха чам». Дукхасерийни художественни фильм. Фильм 2-гIа. «Маьлхи [illegible]».
21.00 — «Ха».
21.35 — Операце вIашагIтеха СССР Халкъа артиста, Ленински преме лауреата композитора Б. А. Покровски хьоалкхаш.
23.00 — «Тахан дунен тIа».

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйранара гимнастика.
8.30 — Телевизионни документальни фильм.
8.35, 10.00 — «Шоана, хай-воцнай».
9.05, 11.05 — Французски мотт.
9.35, 10.35 — Природоведение. 2 класс.
9.05 — [illegible] хала искусство. Передача 2-гIа.
10.05 — «Шура [illegible] тIа». Iилмаи-популярни фильм.
11.40, 11.40 — Ботаника. 5 класс.
11.50 — Iилмаи - популярни фильм.

13.10 — Р. Роллан. Вахарах хьоаламан оагIонаш.
13.50 — Iилмаи - популярни фильмашй программа.
14.30 — Бераштa. Фильм.
15.00 — Спортивни передача. Нохч - ГIалгIай АССР просвещени министерства XIII-гIа спартакиадиц чекалар.
16.15 — Телевизионни фильмай программа.
17.50 — «Дунен халкъашта машара обозрени» (гIалгIай меттала).
18.05 — «Нохч - ГIалгIайче гIодай».
18.25 — Фильм-реклама.
18.30 — «Телезуе» (нохчий меттала).
18.45 — Киножурнал.
18.55 — «Партгайнче дезаца сийлахь - боккхача дагалоацамца». Краснодарски телевидене студе программа.
20.00 — «Байса дахьаьла хийла шун, бераш!».
20.05 — Спортивни гимнастикаг йола СССР кубок.
21.00 — «Ха».
21.35 — «Провереиа — мий мотто» яха художественни фильм.

26 МАЙ
I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха».
8.45 — Московски Паччахьалкхен филармони Академически симфонически оркестро локхаш П. Чайковски произведенеш.
9.35 — «Маьлха чам». Дукхасерийни художественни фильм. 2-гIа сери. «Маьлхи лаьттел».
10.40 — «Кинопанорама клуб».
11.40 — «Кердадараш».
11.50 — «Кердадараш».
11.55 — Телевизионни документальни фильмай программа.
15.15 — «Iуйренан хьамьал».
15.45 — Кинопрограмма «Ахалла — Халкъа Ангола столицаца, «Салам Iалейкум, камарадаш!».
16.15 — «ПТУ - ншоута хIон, фу хьоих» юртара механизаторий кийчбараш.
17.00 — «Мичха [illegible]».
17.45 — «Iилман городах» яхача телевизионни документальни фильма премьера. Киева 1500 шу дизарга.
18.45 — «Тахан дунен тIа».
19.00 — С. Туликова ялла СССР Халкъа артиста Ж. [illegible].
19.25 — Венгерски Социалистически Болхлой парте Центральни Комитета хьалхарча секретара Янош Кадара 70 шу дизарга.
19.45 — «Маьлха чам». Дукхасерийни художественни фильм. Фильм 3-гIа. «Маьлхи [illegible]».
21.00 — «Ха».
21.35 — Гимнастика йола СССР кубок.
22.50 — «Тахан дунен тIа».

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйранара гимнастика.
8.20 — Iилмаи - популярни фильм.
8.35, 12.05 — «Шоана, хай-воцнай».
9.05, 11.05 — Немецки мотт.
9.35, 10.35 — Географи. 7 класс.
10.05 — XIX бIаьшера 70—80-ча шерашка чинна болхлой болами Россе марксизм къоааре.
11.35, 12.35 — Юкъара биологи. 9 класс.
12.05 — А. С. Пушкин. «Евгений Онегин». Литературни этюдаш.
14.05 — Хинн СССР халкъа бовлама.
11.35 — Л.-В. Бетховен.
15.20 — «Кердадараш».
18.00 — «Нохч - ГIалгIайче гIодай».
18.20 — Документальни фильм.
18.30 — «Ударни гIишлой еча».
18.50 — Киножурнал.
19.00 — СССР прокуратура 60 шу дизарга. «Закон лораеш». Нохч - ГIалгIай АССР прокурора А. Н. Ростова выступлени.
19.15 — «Залам лораде» (нохчий меттала).
19.45 — «Шоана, хай-воцнай!» (гIалгIай меттала).
20.05 — «Байса дахьаьла хийла шун, бераш!».
20.15 — «ДоттагIий йоазонаш».
21.00 — «Ха».
21.35 — «Комсомольск». Художественни фильм.

РАДИО

25 МАЙ

6.40 — «Юртара Iуйренаш» (эрсий меттала).
6.55 — Хоамаш.
7.13 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор.
7.25 — «Сердало» газета обзор.
7.30 — Передачай программа (эрсий меттала).
7.35 — Передачай программа (гIалгIай меттала).
8.20 — Симфонически музыка (гIалгIай меттала).
8.45 — «Американски наха хьесапах боаьбоца дар» (эрсий меттала).
9.15 — «Тхога нядуэ». Кьаллатий обзор (эрсий меттала).
9.30 — «Къона замайташ» яха радиожурнал (гIалгIай меттала).
13.15 — Концерт (гIалгIай меттала).
14.00 — Передачай программа. Хаоттамаш бола хоам (эрсий меттала).
16.01 — «Производства ре[illegible] дукхагIа пайда оал». Беседа (нохчий меттала).
16.16 — СССР 60 шу дизарга. «Вартин Советашне». Беседа (гIалгIай меттала).
16.31 — «Юрта боахамо хьалха даттараштa», концерт (нохчий меттала).
18.00 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — Хоамаш.

УКВ

19.00 — Россини. «Золушка». Опера монтаж.
19.01 — Нохч - ГIалгIай пьесии диапрама.
19.34 — «Ахь Сердо» яха [illegible].
20.05 — Моттигерча композиторий кхолламаш.
20.40 — «Мехкарий [illegible]». Концерт.

26 МАЙ

6.40 — «ДIахьош а [illegible] кийчдара йола [illegible]» (нохчий меттала).
6.30 — Передачай программа (эрсий меттала).
6.53 — Передачай программа (нохчий меттала).
9.15 — «Грозненский рабочий» газета обзор.
9.23 — «[illegible]» газета обзор.
8.30 — Моттигерча авторий произведенеш (нохчий меттала).
9.11 — «Реальни социализма демократи». Беседа (эрсий меттала).
9.20 — «Барт тайпача деналш» (гIалгIай меттала).
9.50 — Музыка (нохчий меттала).
15.15 — Концерт.
16.00 — Передачай программа. Хаоттамаш бола хоам (эрсий меттала).
16.01 — «Дунен халкъашта машара обозрени» (нохчий меттала).
16.15 — Нохч-ГIалгIайче [illegible] (гIалгIай меттала).
16.30 — СССР 60 шу дизара [illegible] (гIалгIай меттала).
16.45 — «[illegible]» (эрсий меттала).
18.00 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).

УКВ

19.20 — А. Петров. «Музыкальни [illegible]».
19.35 — «[illegible]». Концерт.
19.50 — С. [illegible]. «[illegible]».
20.20 — [illegible].

Хаоттамаш

Тахан [illegible] 18—20. Грозне 21—23 градус [illegible] 27—29 [illegible] [illegible]

Метеостанци.

ТХА АДРЕС: 364007, г. Грозный, Мальявкогo, ул. 82. Телефонаш: редактора — 2-45-67, редактора заместителя — 2-85-07, жоьпаллалгIа секретара — 0-24-08, отдалий заведующий: шайн вахара — 0-24-04, промышленноста транспорта — 0-24-01, юрта боахама — 0-24-06, культура — 0-24-05, кехаташ — 0-21-07, корректора — 2-86-64.

НАШ АДРЕС: 364007, г. Грозный, ул. Маяковского, 82. Телефоны: редактора — 2-45-67, заместителя редактора — 2-85-07, ответственного секретаря — 0-24-08, [illegible]

«Грозненский рабочий» издательства типографи. Мальявкогo, 82. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 82. Заказ № 2044.